

UiO : **Det juridiske fakultet**

En mer forståelig arvelov?

En språkanalyse av forslaget til ny arvelov i lys av prosjektet «Klart lovspråk»

Kandidatnummer: 615

Leveringsfrist: 25.04.2017

Antall ord: 17 537

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	4
1.1	Oppgavens problemstilling	4
1.2	Disposisjon.....	4
2	«KLART LOVSPRÅK»	6
2.1	Prosjektet «Klart lovspråk».....	6
2.2	Arvelovens rettsområde og brukerne av loven	6
2.2.1	Arvelovens rettsområde	6
2.2.2	Brukerne av arveloven.....	7
3	METODE.....	9
3.1	Valg av metode	9
3.2	Klarspråk-prinsippenes anvendelse for lovtekst	10
3.3	Forståelse av tekst	12
3.3.1	Forståelse	12
3.3.2	Forståelse og tekst – Hermeneutikk.....	13
3.4	Mottakerens rolle ved utforming av tekst	15
3.5	Det juridiske språket	17
3.5.1	Juridisk fagspråk.....	17
3.5.2	Fagterminologi.....	18
3.5.3	Ord med kontekstavhengig betydning	19
3.5.4	Den juridiske stilen.....	20
3.6	Klarspråk-prinsippene for utforming av lovtekst.....	21
3.7	Språkanalyse som metode.....	22
3.8	De utvalgte analyseverktøyene	23
3.8.1	Tematisk oppbygging	23
3.8.2	Tekstens sammenheng.....	24
3.8.3	Stil.....	26
3.8.4	Fagord og forklaringer.....	27
4	ANALYSE AV FEM LOVBESTEMMELSER.....	28
4.1	Valg av lovbestemmelser	28
4.2	Grunnlagene for arv (lovforslaget § 1)	28
4.2.1	Introduksjon til bestemmelsen.....	28
4.2.2	Tematisk oppbygging	29
4.2.3	Tekstens sammenheng.....	29

4.2.4	Fagord og forklaringer	30
4.2.5	Forslag til endring av lovforslaget § 1	30
4.2.6	Konklusjon.....	32
4.3	Første arvegangsklasse.....	32
4.3.1	Introduksjon til bestemmelsen.....	32
4.3.2	Tematisk oppbygging	34
4.3.3	Tekstens sammenheng.....	35
4.3.4	Stil.....	37
4.3.5	Fagord.....	37
4.3.6	Videre kommentar til endringene	38
4.3.7	Konklusjon.....	38
4.4	Retten til uskifte.....	39
4.4.1	Introduksjon til bestemmelsen.....	39
4.4.2	Tematisk oppbygging	40
4.4.3	Tekstens sammenheng.....	40
4.4.4	Stil.....	41
4.4.5	Fagord og forklaringer.....	41
4.4.6	Konklusjon.....	42
4.5	Lengstlevendes og arvingenes rett til å kreve skifte av uskifteformuen	42
4.5.1	Introduksjon til bestemmelsen.....	42
4.5.2	Tematisk oppbygging	43
4.5.3	Tekstens sammenheng.....	44
4.5.4	Stil.....	45
4.5.5	Fagord og forklaringer.....	45
4.5.6	Konklusjon.....	46
4.6	Hva som inngår i uskifteformuen – bevisregel	46
4.6.1	Introduksjon til bestemmelsen.....	46
4.6.2	Tematisk oppbygging	46
4.6.3	Tekstens sammenheng.....	46
4.6.4	Stil.....	47
4.6.5	Fagord og forklaringer.....	47
4.6.6	Konklusjon.....	48
5	RESULTAT	48
5.1	Gjennomgående tendenser i analysene	48
5.2	En mer klarspråklig lov?	51
5.3	Avsluttende kommentar til klarspråk-prinsippene	52
6	LITTERATURLISTE	53

6.1	Bøker og artikler	53
6.2	Norske lover	53
6.3	Forarbeider	54
6.4	Klarspråkkilder.....	54
6.5	Nettsider	55
6.6	Veiledere	56
6.7	Kongelig Resolusjoner	56
6.8	Diverse	56

1 Innledning

1.1 Oppgavens problemstilling

En undersøkelse fra 2010 viste at 1 million nordmenn synes det er vanskelig å forstå tekster fra det offentlige.¹ Dette er problematisk fordi en forutsetning for at borgerne skal kunne ivareta sine rettigheter og plikter, eller delta i saker som vedrører dem, er at de kan kommunisere med det offentlige.² At borgere ikke forstår kommunikasjonen fra det offentlige godt nok, er bakgrunnen for prosjektet «Klart språk i staten» som ble igangsatt av regjeringen i 2008.³ En del av dette er delprosjektet «Klart lovspråk».⁴ Et av målene for prosjektet «Klart lovspråk» er å få mer kunnskap om de språklige utfordringene ved regelspråket, slik at denne kunnskapen kan brukes til å gjøre lovtekst mer forståelig og dermed mer tilgjengelig for borgerne.

Arbeidet med revidering av ny arvelov har vært en del av prosjektet «Klart lovspråk», og Arvelovutvalget har bevisst arbeidet for å gjøre loven mer forståelig enn den någjeldende arveloven.^{5,6} Det er forslaget til ny arvelov⁷ som er analyseobjektet for denne oppgaven. Jeg vil anvende språkteori for å belyse hvilke trekk ved det juridiske språket som gjør det vanskelig å forstå for lesere uten juridisk kompetanse. Deretter bruker jeg denne informasjonen i en språkkanalyse av lovforslaget. Håpet er at oppgaven kan bidra til å avgjøre om forslaget til ny arvelov er mer forståelig enn arveloven.

Problemstillingen er derfor om de språklige endringene i lovforslaget øker forståelsen hos lesere uten juridisk kompetanse.

1.2 Disposisjon

For å avgjøre om endringene i lovforslaget øker forståelsen, er oppgaven delt inn i 5 kapitler.

I kapittel 2 presenteres først prosjektet «Klart lovspråk» for å skape en ramme rundt oppgaven. Deretter presenteres arveloven og brukerne av denne loven, ettersom det er disse brukerne loven skal være forståelig for.

¹ Christiansen (2012).

² Språkrådet – «Kvifor klarspråk?».

³ Språkrådet – «Språkrådet + Difi = Klart språk i staten».

⁴ Språkrådet – «Prosjektet Klart lovspråk».

⁵ Lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m.

⁶ Regjeringen – Pressemelding «Ny arvelov».

⁷ NOU 2014: 1.

I kapittel 3 vil jeg presentere metoden jeg skal bruke for å avgjøre om lovforslaget øker forståelsen av lovteksten. Det teoretiske utgangspunktet er klarspråk-prinsipper for utforming av tekst. Antagelsen er at en teksts forståelighet kan evalueres ved bruk av klarspråklige prinsipper. Disse er imidlertid ikke utformet med sikte på lovtekster, og jeg vil derfor vurdere hvordan disse prinsippene for utforming av tekst gjør seg gjeldende for utforming av lovtekst.

Forståelse er et sentralt begrep i klarspråk og denne oppgaven, og jeg vil derfor drøfte hva dette betyr i punkt 3.3. Videre er mottakertilpasning en del av de klarspråklige prinsippene for utforming av tekst. Jeg vil derfor forklare hvordan mottakeren har en betydning for utformingen av tekst generelt, og deretter vil jeg se hvordan dette får anvendelse for utformingen av lovtekster.

Lovtekster er skrevet med et juridisk språk. Dette kan hindre forståelsen hos lesere som ikke kjenner til dette språket. Jeg vil derfor undersøke hvilke egenskaper det er ved det juridiske språket som kan gjøre det vanskelig å forstå. Denne drøftelsen vil ha betydning også utenfor konteksten av arveloven.

Videre anvendes denne informasjonen til å danne noen analyseverktøy. Disse analyseverktøyene fokuserer på egenskaper ved lovteksten som har betydning for hvordan personer uten jurist utdanning forstår lovteksten. Deretter bruker jeg disse verktøyene til å analysere fem av lovforslagets bestemmelser i en språkanalyse. Denne metoden forklares i kapittel 3.7. For å kunne si noe om hvilke endringer som er gjort, trekkes arvelovens bestemmelser inn som sammenligningsgrunnlag i analysene. Disse analysene kan derfor bidra til å gi en vurderingen av om de språklige endringene i lovforslaget øker forståelsen.

Avslutningsvis sammenholdes analysene for å si noe generelt om de språklige endringene som er foretatt i lovforslaget. Jeg kommer også med en avsluttende kommentar til klarspråk-prinsippene for utforming av tekst.

2 «Klart lovspråk»

2.1 Prosjektet «Klart lovspråk»

Undersøkelser viser at personer uten juristutdannelse har vanskeligheter med å forstå lov- og forskriftstekster.⁸ Høsten 2011 ble det opprettet et prosjekt for å endre dette. Prosjektet «Klart lovspråk» har til formål å få mer kunnskap om de språklige utfordringene i regelverket, samt å sette i gang tiltak for å gjøre regelspråket klarere og bedre. Høsten 2014 startet arbeidet med å forbedre språket i fire utvalgte lover⁹. Dette arbeidet hadde to mål: For det første skulle de utvalgte lovene revideres, slik at språket ble mer forståelig og strukturen i lovtekstene bedre. For det andre skulle erfaringene fra lovarbeidet brukes til å utvikle en ny arbeidsform som så kan brukes i utformingen av viktige lover som berører mange. Denne arbeidsformen innebærer blant annet at departementene får språkfaglig bistand fra Språkrådet og at lovene brukes testes.¹⁰

Bakgrunnen for denne oppgaven er prosjektet «Klart lovspråk». Oppgaven tar utgangspunkt i det første målet: revidering av utvalgte lover, slik at språket blir mer forståelig og strukturen bedre. En av de utvalgte lovene var arveloven. Et klart og brukervennlig språk har vært en høy prioritet i utvalgets arbeid med arveloven. Et lovforslag til ny arvelov ble overlevet til Justis- og beredskapsdepartementet 08.2.2014.¹¹ Justisdepartementet jobber på tidspunktet for innlevering av oppgaven fortsatt med lovforslaget, noe som kan innebære at den endelige loven blir endret en god del fra forslaget lovutvalget kom med.

2.2 Arvelovens rettsområde og brukerne av loven

2.2.1 Arvelovens rettsområde

Utgangspunktet for oppgaven er forslaget til ny arvelov som kom i NOU 2014: 1 *Ny arvelov*. Arveloven regulerer hvordan arv skal fordeles etter en persons bortgang. De aller fleste etterlater seg visse verdier, og det ligger i dagen at rettsordenen må ha regler for hvordan eiendelene skal fordeles.¹²

Det er mange forhold som får betydning for fordeling og oppgjør av arv. For ektefeller og livsarvinger følger det lovbestemt pliktdelsarv. I arveretten får også juridiske ordninger som særeie, testament og uskifte betydning. Det er derfor mange juridiske størrelser å forholde seg til i et arveoppgjør. I tillegg har mange arvelatere hatt mer enn ett samliv, og flere har mer enn

⁸ Språkrådet – «Lovarbeid i Norge: nye arbeidsformer».

⁹ Disse lovene er opplæringsloven, personellovene i forsvarssektoren, adopsjonsloven og arveloven.

¹⁰ Språkrådet – «Prosjektet klart lovspråk».

¹¹ Regjeringen – Pressemelding «Ny arvelov».

¹² Lødrup (2012) s. 31.

ett kull barn.¹³ Dette kan gjøre arverettssituasjonen uoversiktlig. Begge disse forholdene gjør arveretten til et komplisert rettsområde. Som det bemerkes i undersøkelsen «Kan lovspråk temmes?» gjort av Difi, er det ikke nødvendigvis språket som er vanskelig å forstå, men selve rettsreglene.¹⁴

Lovforslaget er en revidering av arveloven av 1972. I motsetning til når det utformes en helt ny lov, må man ved revidering forholde seg til den gamle lovteksten. I en undersøkelse gjort av Oxford Research i forbindelse med prosjektet «Klart lovspråk» blir det hevdet at det er vanskeligere å få til språklige endringer når man skal revidere eksisterende lover, fordi man er mer bundet av den form loven allerede har.¹⁵

Kompliserte regler vil være vanskelig å forstå, uansett språkform. At lovforslaget formes etter arveloven av 1972, legger begrensninger på hvilke språklige endringene som kan foretas. Jeg nevner disse momentene da det vil ha betydning for hvilke forventninger man kan ha til endringene i lovforslaget.

2.2.2 Brukerne av arveloven

Døden rammer oss alle. Borgere berøres av loven, både som arvinger og som arvelatere. Arveloven er derfor relevant for alle, og alle er derfor potensielle lesere av arveloven.

Arveloven regulerer forhold mellom borgere. Det er derfor ingen etat eller forvaltningsorgan som forvalter loven eller fatter vedtak hjemlet i loven.

Som det fremgår av mandatet til ny arvelov er det utstrakt privat rettshåndhevelse av arveretten, og de fleste arvinger gjør opp boet seg imellom uten profesjonell bistand.¹⁶ Dette tilsier at arveloven i stor utstrekning leses og brukes av borgere uten juridisk kompetanse.

En jurist er opplært i juridisk metode og har bestemte normer for hvordan lovteksten skal forstås. En leser uten juridisk kompetanse har ikke denne opplæringen, og vil derfor kunne forstå lovteksten annerledes. Likevel er ikke «leser uten juridisk kompetanse» en homogen brukergruppe lesere med de samme forutsetningene for å forstå lovteksten. Graden av forståelse vil avhenge av faktorer som alder, utdanning og erfaring.¹⁷

¹³ NOU 2014: 1 s. 9.

¹⁴ Difi – «Kan lovspråk temmes?» s. 40.

¹⁵ Difi – «Kan lovspråk temmes?» s. 22.

¹⁶ NOU 2014: 1 s. 10.

¹⁷ Oxford Research s. 30.

Noen fellestrekk vil leserne likevel ha. Først og fremst vil alle lesere uten juridisk kompetanse benytte seg av sin språklige kompetanse for å forstå lovteksten.¹⁸ For det andre vil denne mottakergruppen sannsynligvis lese lovteksten i et konkret ærend, de lurer for eksempel på løsningen av et bestemt arvespørsmål.¹⁹ Dette kan få betydning for lesingen på flere måter. For det første kan dette gjøre at det kun er den enkelte bestemmelsen som leses og ikke hele lovteksten. Dette henger sammen med at vi kun tilegner oss kunnskap som vi opplever som relevant og mener vi vil ha nytte av.²⁰ En leser vil derfor kanskje skimme gjennom de lovbestemmelsene som ikke oppleves som relevant for leserens situasjon. For det andre kan ønsket om en bestemt løsning påvirke forståelsen av lovteksten.²¹

¹⁸ Oxford Research s. 29.

¹⁹ Oxford Research s. 30.

²⁰ Becker Jensen (2007) s. 58.

²¹ Graver (2015) s. 1.

3 Metode

3.1 Valg av metode

For å kartlegge om språket i lovforslaget øker forståelsen hos lesere uten juridisk kompetanse, kan det brukes ulike metoder. Kvantitativ metode er en tilnærming. Gjennom spørreundersøkelser kan man undersøke om deltagerne forstår den nye lovteksten bedre enn den tidligere. Bruk av en kvantitativ metode vil kunne gi generaliserbare data.²² Et problem i forbindelse med lovforslaget er at det ville vært vanskelig å stille spørsmål om hvilke språklige endringer som gjør lovteksten mer forståelig uten at spørsmålene blir for ledende. Et annet hinder for denne typen metoden i forbindelse med arveloven, er at arveloven av 1972 er skrevet på nynorsk. Av landets videregående elever har 94 % bokmål som hovedmål.²³ Dette indikerer at store deler av den norske befolkning har bokmål som hovedmål og at de derfor vil mestre denne målformen bedre. Flere ville derfor kanskje hatt lettere for å forstå den nye lovteksten, kun fordi den er skrevet på bokmål. Dette ville ikke gitt svar på hvilke språklige trekk som påvirker forståelsen.

Ved bruk av en kvalitativ metode, for eksempel dybdeintervjuer, vil man få inngående kunnskap om hvordan informanter tolker og forstår lovteksten. Ulempen ved dybdeintervju som kvalitativ metode, er at det kun er informantens egen forståelse som kommer frem i undersøkelsen. Informasjonen som kommer frem i undersøkelsen er derfor ikke like egnet til å generalisere.²⁴ Også ved bruk av denne metoden kunne endringen til bokmål gjort at flere informanter hadde lettere for å forstå den nye lovteksten.

Ettersom denne oppgavens fokus er de *språklige* endringene i lovforslaget, har jeg valgt en språkanalyse. En ulempe ved denne metoden er at den vil ha et subjektivt tilsnitt, fordi det vil være den analyserende sin språkforståelse som til syvende og sist ligger til grunn for konklusjonene. Resultatene vil derfor avhenge av hvilke vurderinger den som utfører analysen foretar.

Det har blitt gjennomført både kvalitative og kvantitative undersøkelser som grunnlag for studier av «Klart lovspråk».²⁵ En språkanalyse kan bidra med variasjon i analysemetoder for å kartlegge spørsmålene knyttet til forståelse av lovtekst. Denne type analyse kan også gi opphav til hypoteser, som deretter kan testes ved ytterligere kvalitative eller kvantitative undersøkelser.

²² Høidahl (2015).

²³ Riksmålsforbundet – «Nye tall for språket i den norske skolen».

²⁴ Høidahl (2015).

²⁵ For eksempel: Difi – «Telefonundersøkelse lovspråk», Oxford Research, Difi – «Kan lovspråk temmes?», og Difi – «Klart lovspråk? Juridiske tekster i et virksomhetsperspektiv».

Fordelen med en språkanalyse som metode er at språket er det sentrale. Ettersom formålet med «Klart lovspråk» er å få kunnskap om de språklige utfordringene, egner denne metoden seg for å kunne si noe om disse spørsmålene.

3.2 Klarspråk-prinsippenes anvendelse for lovtekst

Et av målene med prosjektet «Klart lovspråk» er som sagt at lovene skal bli enklere å forstå. «Klart lovspråk» innebærer at lovene skrives etter de prinsippene som følger av språktilnærmingen klarspråk. Dette forutsetter at disse prinsippene kan si noe om utforming av tekst for å øke forståelsen. Jeg vil nå undersøke hva som ligger i disse prinsippene og hvordan de relaterer seg til utforming av lovtekst.

Språkrådet definerer klarspråk som «korrekt, klart og brukertilpasset språk i tekster fra det offentlige». En tekst er skrevet i klarspråk «dersom mottakerne finner det de trenger, forstår det de finner og kan bruke det de finner, til å gjøre det de skal».²⁶

Disse definisjonene viser at klarspråk-prinsipper for utforming av tekst knytter seg til mottakerne av teksten. «Korrekt» vil imidlertid gjelde helt uavhengig av mottakeren, da dette viser til at teksten skal være i samsvar med gjeldende normer for rettskriving og tegnsetting. Lesere av en tekst vil bedømme graden av «klart» språk forskjellig. På samme måte som «brukertilpasset» vil derfor klarhet avhenge av mottakeren. Disse definisjonene viser derfor at det sentrale for utformingen av tekst etter klarspråkprinsipper, er å tilpasse teksten etter hvem mottakeren er.

Likevel skiller disse to definisjonene seg ved at «korrekt, klart og brukertilpasset språk» knytter seg til mottakeren ved at språket utformes «klart» og «brukertilpasset» med tanke på hvem mottakeren er. Om «mottakeren finner det de trenger, forstår det de finner og kan bruke det de finner, til å gjøre det de skal» knytter seg til mottakerens oppfattelse av selve teksten.

For denne oppgavens vedkommende er definisjon nummer to, mottakerens oppfattelse av teksten, noe problematisk.

For det første er definisjonen problematisk fordi lovtekster er skrevet i fagspråk med tilhørende fagterminologi. Mange lesere av lovtekster vil ikke forstå denne fagterminologien og kan dermed ikke bruke informasjonen de finner. I andre tekster fra det offentlige, som brev og

²⁶ Språkrådet – «Hva er klarspråk?».

vedtak, kan fagterminologi forklares ved hjelp av beskrivelser, ordlister, og eksempler, slik at leseren forstår fagterminologien og teksten.²⁷ Ved slik kommunikasjon innebærer det derfor ikke en motsetning mellom fagspråk og klarspråk etter denne definisjonen. Rammene for lovtekst tillater imidlertid ikke ordlister og eksempler.²⁸ Hvis vi legger denne definisjonen til grunn, vil det derfor innebære en motsetning mellom fagspråk og klarspråk for lovtekster. Det er derimot ikke sikkert at det er en motsetning mellom fagspråk og klarspråk, dersom vi legger den første definisjonen til grunn. Dersom en tekst inneholder fagterminologi, kan den likevel være korrekt, klar og brukertilpasset. Brukertilpassingen innebærer da bare å gjøre fagterminologien så enkel som mulig, dersom brukerne ikke behersker fagterminologien.

For det andre knytter vurderingen av definisjon nummer to seg til hvordan mottakerne handler etter lesing av teksten. For å avgjøre om lovforslaget er klarspråklig etter denne definisjonen kreves derfor andre metoder, enn for å avgjøre om lovforslaget er klarspråklig etter den første definisjonen. Det ligger utenfor denne oppgavens rammer å undersøke om mottakerne bruker det de finner, til å gjøre det de skal.

Som nevnt innebærer ikke definisjon nummer en noen motsetning mellom fagspråk og klarspråk. Men denne definisjon er problematisk på en annen måte. Om en tekst er skrevet «korrekt, klart og brukertilpasset» sier ingenting om kvaliteten på innholdet i teksten. En tekst kan være skrevet korrekt, klart og brukertilpasset uten at leseren forstår og kan bruke informasjonen. Dette kan enten være fordi innholdet er for vanskelig, eller fordi det er skrevet så enkelt at det ikke lenger gir den riktige informasjonen.

Det kan derfor antas at disse definisjonene skal brukes sammen og er ment å utfylle hverandre. Den første definisjonen tilsier et språk som er klart og brukertilpasset. Deretter viser den andre definisjonen til en utforming som gjør at mottakeren kan nyttiggjøre seg innholdet.

Et poeng er derfor at analysen i denne oppgaven ikke vil kunne besvare spørsmålet om lovforslaget oppfyller klarspråk-prinsippene for utforming av tekst. Det ville kreve en undersøkelse av hvordan brukerne av arveloven vil kunne nyttiggjøre seg lovteksten. Metodene som benyttes her vil imidlertid være egnet til å kaste lys over om forslaget til ny arvelov oppfyller definisjon nummer en.

Disse definisjonene belyser imidlertid ikke *hvordan* man skal gjøre språket klarere og brukertilpasset. De sier generelt lite om selve utformingen av tekst utover at mottakeren skal forstå

²⁷ Breivega (2010) s. 61.

²⁸ I norsk lovgivning forekommer slike ordlister og eksempler noen ganger i forarbeidene, men disse vil være vanskelig tilgjengelig for brukerne. Forarbeidene utgjør heller ikke lovteksten.

innholdet og kunne bruke det. Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) har i forbindelse med «Klart lovspråk» utgitt heftet «Et klarere lovspråk – kom i gang!» med 17 råd til utforming av lov- og forskriftstekst.²⁹ Disse rådene omhandler setningsoppbygging, valg av ord og tegnsetting. Det fremgår av heftet at det inneholder noen viktige skriveråd, men ikke er ment å være en fullstendig bruksanvisning til et bedre lovspråk. Disse rådene skal bidra til at lovtekster blir enklere å forstå. Utenom dette heftet er det lite informasjon i prosjektbeskrivelsen om hva som gjør lovtekster vanskelig å forstå og hva som kan gjøres for å bedre forståelsen. Et av siktemålene for denne oppgaven er derfor å komme frem til noen konkrete trekk ved lovteksten som har betydning for forståelsen. Jeg vil undersøke om språkteori kan gi noen svar på hva som har betydning for forståelsen av lovtekst utover det de 17 rådene konkret peker ut. Jeg vil også undersøke om språkteori kan nyansere den forståelsen av klarspråk som kommer frem i definisjonen.

3.3 Forståelse av tekst

3.3.1 Forståelse

Formålet med «Klart lovspråk» er å gjøre lovteksten mer forståelig. Dette reiser spørsmål om hva som ligger i begrepet «forståelse». I denne oppgaven vil jeg ikke gjøre noen empirisk undersøkelse av *faktisk* forståelse, men jeg vil på bakgrunn av språkteori komme med påstander om hva det er sannsynlig at brukerne vil forstå og hvordan de kommer frem til forståelse.

I Store Norske Leksikon er «forståelse» definert som «den menneskelige evne til å begripe, fatte, gjøre bruk av forstanden, innse, oppfatte; betegner også resultatet av å forstå (som i «å komme til en forståelse»), resultatet av en undersøkelse, det å gripe en mening med noe».³⁰ Etter denne definisjonen er forståelse en psykologisk evne. I tillegg til å være en evne, kan forståelse etter alminnelig språkbruk også være en *tilstand*; om man har «forstått noe» betyr at man har oppnådd en tilstand av samsvar mellom innholdet i objektet for forståelse, og en psykologisk tilstand hos mottakeren.

Denne oppgavens tema er forståelse av tekst, og faktorer som knytter seg til dette er derfor det som behandles.

Leseforståelse er definert som en prosess der leseren henter ut informasjon fra, og skaper mening av tekster. Lesing kan forstås som en aktiv prosess der leseren selv konstruerer mening

²⁹ Difi – «Et klarere lovspråk».

³⁰ Tønnesen, Store Norske Leksikon (2015).

ved å koble eksisterende kunnskaper med ny informasjon.³¹ I denne prosessen er leseren en aktiv del av meningskonstruksjonen. Leseforståelsen påvirkes både av egenskaper ved teksten, som sjanger og språk, og egenskaper hos leseren.³² Dette belyser to viktige ting. For det første at det er flere faktorer ved teksten som får betydning for hva som oppfattes i en kommunikasjon. For eksempel kan hvilken sjanger vi setter en tekst inn i, få betydning for hvordan vi tolker og forstår teksten. Vi tolker for eksempel en reklameplakat annerledes enn en lovtekst. For det andre viser dette også at egenskaper hos leseren får betydning for hva som oppfattes i kommunikasjonen. I boken *Den sproglig dåseåpner* som omhandler hvordan man kan formidle fagkunnskap forståelig, kalles dette *mottakerens vitensunivers*.³³ I dette vitensuniverset inngår mottakerens følelser, intellekt, verdier, erfaringer og holdninger.³⁴ Vitensuniverset vil være svært ulikt for de ulike mottakerne av arveloven. De ulike leserne tolker og forstår derfor samme tekst forskjellig. Ord som forstås på en måte av en jurist, kan gi en helt annen mening for andre. Alle ord åpner for en subjektiv vurdering og tolkning. Likevel vil noen ord åpne for større subjektive tolkningsrom enn andre. Dette vil kunne gi ulike forståelser av tekstens innhold. I språkanalysen vil jeg derfor være oppmerksom på ord som åpner for utpregede subjektive vurderinger.

3.3.2 Forståelse og tekst – Hermeneutikk

Det fremkom at forståelse er en tilstand av samsvar mellom innholdet for objektet for forståelse (teksten) og en psykologisk tilstand hos mottakeren. Et slikt samsvar vil avhenge av at leseren *tolker* teksten i samsvar med avsenderen intensjon. Tolkning og forståelse er derfor knyttet nært sammen.

Hermeneutikken er læren om fortolkning av tekster, og tematiserer nettopp forholdet mellom forståelse og tolkning. Innen hermeneutikken finnes det flere forskjellige teoretiske retninger.³⁵ I denne forbindelse vil jeg anvende Friedrich Schleiermachers hermeneutiske teori. Han formulerte hermeneutikken som «kunsten å forstå en annen persons språkhandlinger, særlig de skriftlige, på en korrekt måte».³⁶ Dette viser til forståelse som et samsvar mellom tekstens intensjon og leserens tolkning av teksten. På 1800-tallet fremhevet Schleiermacher vekselvirkningen mellom helhet og del som det sentrale i all tekstforståelse.³⁷ Han pekte ut at «*forutforståelsen av helheten og utlegningen av delene* som uløselig knyttet sammen: De er

³¹ Bråten (2007) s. 11.

³² Bråten (2007) kap. 3.

³³ Becker Jensen (2003) s. 29.

³⁴ Becker Jensen (2003) s. 37.

³⁵ Eng (2007) s. 562.

³⁶ Eng (2007) s. 564.

³⁷ Eng (2007) s. 564.

uløselig knyttet sammen dels psykologisk, i vår forståelsesprosess; og dels logisk, i den forstand at ingen av dem kan tenkes uten den andre». ³⁸ For denne strukturen i vår forståelse, brukte han uttrykket *den hermeneutiske sirkel*. ³⁹ Grunntanken i hermeneutikkens prinsipp for forståelse av tekst er denne vekselvirkningen mellom helhet og del. Poenget er at vi bare forstår en del av tekst ved å se den i forhold til helheten, og at vi tilsvarende bare forstår helheten gjennom de enkelte delene. En enkelt paragraf må ses i forhold til lovens helhet – i denne helheten inngår også lovgivers intensjon med loven – og denne helheten kommer til uttrykk gjennom den samlede sum av paragrafene i loven. Etter dette er altså det avgjørende for hvordan vi forstår en tekst, samspillet mellom de enkelte delene og helheten.

Et slikt perspektiv kan være interessant ved analyse av en lovbestemmelse som tar utgangspunkt i en tidligere lovbestemmelse, slik det aktuelle lovforslaget gjør. For eksempel tilsier dette at dersom det legges til et nytt ledd i en tidligere bestemmelse, kan dette føre til en annen tolkning av helheten. Ettersom lovforslaget reviderer den gamle lovteksten, vil enkelte deler tas bort og andre tilføyes. Den opprinnelige ordlyden i de gjenstående delene vil kanskje bli værende, men med tillegg av det nye leddet. Spørsmålet er da om den nye helheten gir uttrykk for det samme innholdet i de gjenværende delene, eller om tilføyelsene skaper rom for andre tolkninger enn tidligere.

Av det foregående fremkommer det at helheten ved en tekst får betydning for hvordan vi forstår en tekst. Denne helheten består både av konteksten teksten befinner seg i - som sjanger og kommunikasjonsmåte - og selve teksten som en helhet. Dette kan være et interessant perspektiv for å vurdere klarspråkprinsippene. Ettersom helheten er det avgjørende for hvordan vi forstår teksten, kan ikke klarspråk kun defineres som «korrekt, klart og brukertilpasset språk» dersom klarspråk skal øke forståelsen. Denne definisjonen sier kun noe om språket som anvendes i den enkelte lov eller lovbestemmelse. Ettersom helheten bestemmelsen inngår i også har betydning for forståelsen, blir definisjonen noe snever. Fordelen med den andre definisjonen av klarspråk er at den tar inn over seg leserens forståelse, som nødvendigvis vil inkorporere helheten teksten inngår i.

Helheten ved bestemmelsene i arveloven hensyntas ved en språkanalyse, fordi den som analyserer teksten har en forståelse for helheten og ikke bare de enkelte delene. Dermed ser vi hvordan en språkanalyse kan inkorporere elementer fra både definisjon en og to av klarspråk. Metodens begrensning er naturligvis at det er en enkeltpersons forståelse av helheten som blir avgjørende for vurderingene.

³⁸ Eng (2007) s. 564.

³⁹ Eng (2007) s. 565.

Ved analysene av lovbestemmelsene i kapittel 4 vil jeg ved flere tilfeller henvide til forholdet mellom de forskjellige bestemmelsene, leddene og strukturen generelt. Dette er et utslag av at helheten er en viktig faktor for forståelse av en lovbestemmelse eller et enkeltord. Gjennom hermeneutikken har vi et teoretisk grunnlag for å forklare hvorfor vi i en tolkningsprosess stadig vekk returnerer til resten av lovteksten når vi tolker et enkeltord eller ledd.

3.4 Mottakerens rolle ved utforming av tekst

I en klarspråklig tilnærming til tekst står mottakeren sentralt. Jeg vil derfor forklare hvorfor og hvordan mottakeren spiller en rolle ved utforming av tekst.

En måte å studere språk og kommunikasjon er gjennom en *funksjonell tilnærming*. Med en funksjonell tilnærming er språket til for kommunikasjon, og må studeres slik det fungerer i kommunikasjonen. Det sentrale for meningsdannelsen er konteksten og den *kommunikative kompetanse* utøverne i kommunikasjonen innehar. Vi blir sosialisert inn i en kommunikativ kompetanse gjennom for eksempel en utdanning, på arbeidsplassen eller i et fagmiljø.⁴⁰

All kommunikasjon krever både en avsender og en mottaker.⁴¹ For en lovtekst er avsenderen den norske stat, og mottakeren er leseren av lovteksten. Det *kommunikative målet* for en lovtekst er å angi rettsregler.⁴² For at en kommunikasjon skal være vellykket kreves det er form for samhandling ved at deltakerne tilpasser seg hverandre. For at en tekst skal være vellykket, innebærer dette at teksten må tilpasse innholdet etter hvem mottakeren er.⁴³

Når det hevdes at lovtekster skrives av og for jurister,⁴⁴ innebærer ikke dette en mindre vellykket lovtekst, med mindre lovteksten også har mottakere som ikke er jurister. Ettersom disse ikke innehar den samme kommunikative kompetansen som jurister, er ikke teksten tilpasset disse mottakerne. Dette kan gjøre lovteksten mindre vellykket.

Hvem mottakeren er spiller altså en rolle ved utformingen av tekst. Samtidig kan hvem mottakeren er fungerer som et vurderingskriterium for tekstens vellykkethet.

⁴⁰ Svennevig (2009) s. 19.

⁴¹ Svennevig (2009) s. 79.

⁴² Svennevig (2009) s. 81.

⁴³ Svennevig (2009) s. 79.

⁴⁴ Difi – «Kan lovspråket temmes?» s. 26.

Tradisjonelt har lover hovedsakelig blitt lest og anvendt av jurister og andre profesjonelle brukere. I dag er lovtekster tilgjengelig på Lovdata.no, og det er naturlig å anta at denne tilgjengeliggjøringen vil medføre at flere ikke-profesjonelle brukere leser lovtekster. I en undersøkelse gjort av Synovate på oppdrag fra Difi, opplyser 54 % av de spurte at de har lest en lov eller forskrift det siste året.⁴⁵ Halvparten har hatt behov for å lese en bestemt lov eller forskrift i privatsammenheng. Dette viser at lover også leses av ikke-profesjonelle. I samme undersøkelse fremkommer det at jo høyere utdanning en har, jo større sannsynlighet er det for at deltagerne har lest en bestemt lov eller forskrift.⁴⁶ Ettersom utdanningsnivået i landet øker, tilsier dette at lesingen av lovtekster vil øke. I tillegg fører en økt rettsliggjøring til at flere områder reguleres av en lovtekst. Dette innebærer at det er flere lovtekster som er relevante for en alminnelig borger enn tidligere. Alle disse faktorene fører til at mottakerne av lover er annerledes enn tidligere. Denne endringen i brukere fra jurister til en større del av befolkningen, innebærer at lovtekster må utformes annerledes for å være «brukertilpasset» og dermed klar-språklig.

Lovtekster har ikke en konkret mottaker på samme måte som et brev eller et vedtak. Lovtekster henvender seg til allmennheten, både jurister og personer uten juridisk kommunikativ kompetanse. Spørsmålet er derfor hvordan man kan mottakertilpasse en lovtekst når brukergruppen innehar ulike kommunikative kompetanser.

Alternative måter å tilpasse tekst til brukergrupper med ulike forutsetninger kan være å kvalitativt orientere seg mot den delen med dårligst forutsetning, den med best eller forsøke å finne en mellomting. Man kan også orientere seg mot den kvantitativt største delen.

Å kvalitativt orientere seg mot den delen med dårligst forutsetninger er ikke gjennomførbart for lovtekster. Det kommunikative målet for lovtekster er å angi rettsregler. Dette krever bruk av det juridiske språket, og de med dårligst forutsetninger vil nok ha problemer med å forstå dette språket.

En form for mottakertilpasning følger av veiledningen om lov- og forskriftsarbeid, *Lovteknikk og lovforberedelse*, som lovforfattere er bundet av ved regelutforming⁴⁷: «Det bør stilles større krav til enkelhet og lettfattelighet i en lov som henvender seg til allmennheten, enn i en lov som er beregnet på folk med spesielle forutsetninger for å forstå lovteksten».⁴⁸ Dette viser at

⁴⁵ Difi – «Kan lovspråket temmes?» s. 2.

⁴⁶ Difi – «Telefonundersøkelse – Lovspråk» s. 2–4.

⁴⁷ Kongelig resolusjon 19.februar 2016 nr. 184 Instruks om utredning av statlige tiltak (utredningsinstruksen) punkt 4-1.

⁴⁸ Lovteknikk og lovforberedelse s. 88.

hvem som skal bruke loven, får betydning for utformingen. Henvender loven seg til allmennheten bør denne loven utformes enklere enn for eksempel en lov om petroleumsbeskatning. Allmennheten utgjør som sagt en ulik brukergruppe, der forståelsesnivået (og den kommunikative kompetansen) vil være på begge spekter av skalaen. Hvis lovteksten skal oppfylle sitt kommunikative mål om å angi rettsregler, innebærer dette at ikke absolutt alle borgere vil forstå lovteksten.

Med en funksjonell tilnærming til språk vil det at lovtekster leses av personer uten juridisk kompetanse innebære at lovteksten er mindre vellykket dersom den ikke er tilpasset disse leserne. Likevel skal lovtekster oppfylle sitt kommunikative mål om å gi rettsregler.

For utforming av lovtekster innebærer derfor «brukertilpasning» i klarspråkdefinisjonen en avveining mellom å tilpasse teksten etter mottakerne, og å la teksten oppfylle sitt kommunikative mål om å angi rettsregler. Ettersom lesere uten juridisk kompetanse anvender sin språklige kompetanse tilsier dette at utforming av lovtekst bør ligge så nær som mulig denne språklige kompetansen som det kommunikative målet tillater.

3.5 Det juridiske språket

3.5.1 Juridisk fagspråk

Som det fremgikk ovenfor var det problematisk å oppnå total mottakertilpasning av lovtekster og fortsatt oppnå det kommunikative målet. Grunnen til dette var at lovtekster anvender det juridiske språket. Det juridiske språket kan derfor være det som hindrer lesere å forstå lovteksten. Jeg vil derfor i dette punktet undersøke videre hvilke egenskaper ved det juridiske språket som gjør det vanskelig å forstå for lesere uten juridisk kompetanse.

Først vil jeg sette det juridiske språket inn i en språkkontekst.

Allmennspråket er dagligspråket, normalspråket. Det er språket flest alminnelige nordmenn lærer, skriver og forstår.⁴⁹ Det er dette språket som utgjør den *språklige kompetansen* til en leser uten juridisk kompetanse og som vil anvendes ved lesing av lovteksten.

Gruppespråk ligner allmennspråket men skiller seg fra det ved at gruppespråket har visse særtrekk som deles av en bestemt gruppe, ikke så ulikt en dialekt.⁵⁰ Juridisk sjargong utgjør et slikt gruppespråk.

⁴⁹ Becker Jensen (2003) s. 90.

⁵⁰ Becker Jensen (2003) s. 91.

Det juridiske språket er et fagspråk. Fagspråk er typisk et spesialiserte gruppespråk som blir brukt av fagfolk og eksperter.⁵¹ Ved å være en del av gruppen sosialiseres man inn i en kommunikativ kompetanse. Årsaken til at fagspråk har vokst frem dels at det gir en effektiv måte å kommunisere om kompliserte forhold, og dels at det gjør det mulig å kommunisere presist om et bestemt område av virkeligheten, nemlig den faglige disiplin.⁵² Det spesialiserte språket er derfor mer presist og mer nyansert enn allmennspråket.⁵³ Fagspråk er ofte kjennetegnet ved en abstrakt, objektiv og distansert språklig utforming.⁵⁴ Ettersom lovtekster er skrevet med det juridiske fagspråk, kan dette gjøre at lesere uten denne språkkompetansen ikke forstår lovteksten og dermed ikke det materielle innholdet i lovteksten.

3.5.2 Fagterminologi

Utover den abstrakte og objektive utformingen skiller fagspråket seg fra allmennspråket gjennom ordtilfanget. Dette kalles gjerne *fagterminologier*.⁵⁵ I Ruth Vatvedt Fjeld doktoravhandling om lovspråket defineres en fagterm som «et emneavhengig ord eller uttrykk som er definert og kodifisert av autoriserte personer innen faget».⁵⁶

Aud Anna Senje fremholder i artikkelen «Uklart juridisk språk» at fagterminologi bidrar til å gjøre det juridiske språket uklart.⁵⁷ I en undersøkelse gjort av Oxford Research på oppdrag fra Difi kommer det frem at 50 % av informantene opplever at arveloven har vanskelige ord og uttrykk.⁵⁸ Disse vil typisk være en del av fagspråket og fagterminologien. Dette bidrar til at lesere uten juridisk kompetanse har problemer med å forstå lovteksten.

Spørsmålet er da hva man skal gjøre med slik fagterminologi for at lesere uten jurist utdanning skal kunne forstå lovteksten bedre. I veilederen om lov- og forskriftsarbeid fremgår det at man bør være forsiktig med faguttrykk, og disse bør erstattes med uttrykk som er mer alminnelig kjent der dette er mulig. Dersom det ikke finnes andre dekkende ord, kan det være aktuelt å bruke forklarende parentes til ordet eller uttrykket.⁵⁹ Veilederen gir derfor uttrykk for at lovtekster bør utformes så nærme allmennspråket som mulig.

⁵¹ Becker Jensen (2003) s. 93.

⁵² Becker Jensen (2003) s. 94.

⁵³ Becker Jensen (2003) s. 93.

⁵⁴ Becker Jensen (2003) s. 149.

⁵⁵ Fjeld og Vikør (2008) s. 56.

⁵⁶ Fjeld (1998) s. 14.

⁵⁷ Senje (2004) s. 71.

⁵⁸ Oxford Research (2016) s. 44.

⁵⁹ Lovteknikk og lovforberedelse s. 89.

I noen tilfeller vil fagterminologi være nødvendig å bruke, fordi hverken alminnelige ord eller forklarende parentes er mulig i lovteksten. I analysene i kapittel 4 vurderer jeg hvordan bruken av fagterminologi påvirker forståelsen av bestemmelsene.

3.5.3 Ord med kontekstavhengig betydning

På den annen side finnes det ord leseren forstår, men på en annen måte enn en jurist. Ord som har en annen betydning i det juridiske språket enn i allmennspråket kan gjøre at det er vanskelig å forstå lovteksten.⁶⁰ I boken «*Legal Language*» brukes begrepet «legal homonyms» om ord som virker kjente, men som har en uventet mening for lesere uten juridisk kompetanse.⁶¹ I «Uklart juridisk språk» nevnes *utroskap* og *begjære* som eksempler på ord som har forskjellig meningsinnhold i det juridiske språket og i dagligtalen.⁶² Dette kan påvirke forståelsen av teksten.

Disse ordene er eksempler på uttrykk en jurist og en person uten juridisk kompetanse vil illegge et ulikt meningsinnhold. Det finnes også uttrykk i det juridiske språket der det ikke er meningsinnholdet som utgjør skillet, men tolkningsprosessen. Dette vil kunne gi ulik forståelse av lovteksten.

Et eksempel på et slikt ord kan hentes fra arveloven § 19, som er den bestemmelsen i arveloven som oftest havner i domstolene.⁶³ Etter denne bestemmelsen kan man ikke gi gaver som står i «mishøve» til boet. En jurist vil etter juridisk metode søke til forarbeidene, rettspraksis og juridisk teori for å undersøke hva som ligger i dette begrepet. Denne undersøkelsen ville vist at rettspraksis oppstiller en faresone for gaver som utgjør 10 % til 30 % av boets formue.⁶⁴ Juridisk teori fremholder at andre faktorer kan trekkes inn i vurderingen, for eksempel om gjenlevende ved sin innsats har økt boets verdi.⁶⁵ Rettskildene viser altså at «mishøve» består av en matematisk beregning, men også at andre helhetsmomenter kan trekkes inn. En person uten juridisk kompetanse vil bruke sin språklige forståelse og sitt vitensunivers i tolkingen. Dette kan gi svært ulike resultater. Dette vil jeg være oppmerksom på når jeg analyserer lovtekstene.

⁶⁰ Senje (2004) s. 72.

⁶¹ Tiersma (1999) s. 203.

⁶² Senje (2004) s. 72.

⁶³ Lødrup (2012) s. 384.

⁶⁴ Lødrup (2012) s. 385.

⁶⁵ Lødrup (2012) s. 385.

3.5.4 Den juridiske stilen

En ytterligere egenskap ved det juridiske språket som kan gjøre det vanskelig å forstå, er den juridiske stilen.⁶⁶

Stilen til en tekst er språklige og tekstuelle trekk som typisk forekommer sammen, som et mønster, og som er motivert ut fra situasjonen.⁶⁷ Når man skriver en tekst står man ovenfor et utvalg av muligheter (avhengig av teksten som skal skrives), og hvilke valg som blir foretatt gir utslag i en bestemt stil.⁶⁸ Stilen i loven er variasjoner av tekstvalg som foretas når det skrives en lovtekst, og som når de gjentas i flere lovtekster blir karakteristisk for lovtekster generelt.⁶⁹ Mange stiltrekk er derfor et resultat av at man har valgt å formulere seg på en bestemt måte, og så har dette blitt gjentatt. Dette viser at en bestemt formuleringsmåte ikke er nødvendig for at teksten skal tjene sin funksjon eller at denne formuleringsmåten ikke nødvendigvis er den beste. Dette tilsier at lovteksten kan utformes nærmere allmennspråket, men fortsatt ha det samme meningsinnholdet. På den annen side vil dette kunne gi opphav til tolkningsspørsmål for en trent jurist, som vil kunne anta at det ligger en intendert meningsendring i stilbruddet. Slik tolkningstvil kan avbøtes ved å presisere i forarbeidene hvorfor man har valgt å bryte med stilen.

Både «Uklart juridisk språk» og Språkrådet fremholder at den såkalte kansellistilen kan gjøre budskapet vanskelig å forstå.⁷⁰ Denne er karakterisert ved et formelt, høytidelig og oppstyttet språk. Mange juridiske tekster er skrevet i en slik kansellistil. Språkrådet har på sine hjemmesider en liste over ord, uttrykk og formuleringsmåter typisk for kansellistilen.⁷¹ I denne listen tilbys alternativer som ligner mer på allmennspråket og som derfor vil være lettere å forstå for de fleste. Eksempler inkluderer å bruke «finnes» i stedet for «foreligge» og «fullføre» i stedet for «fullbyrde». I heftet «Et klarere lovspråk» er også et av rådene å unngå slike ord og uttrykk som er typisk for den juridiske sjargongen.⁷² I analysen i kapittel 4 vil jeg undersøke om det anvendes slike ord og uttrykk i lovteksten.

⁶⁶ Senje (2004) s. 71.

⁶⁷ Svennevig (2009) s. 258.

⁶⁸ Svennevig (2009) s. 258.

⁶⁹ Svennevig (2009) s. 258.

⁷⁰ Språkrådet – «Kutt Kansellistilen».

⁷¹ Språkrådet – «Søk i Kansellistilen».

⁷² Difi – «Et klarere lovspråk» s. 26.

3.6 Klarspråk-prinsippene for utforming av lovtekst

Klarspråk er «korrekt, klart og brukertilpasset språk». En tekst er skrevet med klarspråk «der-som mottakerne finner det de trenger, forstår det de finner og kan bruke det de finner, til å gjøre det de skal». Jeg vil nå vurdere disse definisjonene i lys av teorien som er gjennomgått.

Som det fremgikk vil å «brukertilpasse» lovtekst, innebære å utforme lovteksten så nærme allmennspråket som det kommunikative målet tillater. Det kommunikative målet krever bruk av det juridiske språket. Som det fremgikk, er det trekk ved det juridiske språket som er nødvendig for å kommunisere om faget og trekk som ikke er nødvendig. Det må derfor avgjøres om de juridiske formuleringene som anvendes i lovteksten er nødvendig for innholdet, eller om en mer allmennspråklig formulering kan gi det samme innholdet. Funksjonen til formuleringene står altså sentralt.

Den andre delen av definisjonen, om «mottakeren forstår det de finner», knytter seg til forståelse. Som det fremgikk, avhenger forståelse både av mottakeren og av teksten. Mottakerne av lovteksten og deres vitensunivers kan være svært ulike, og derfor vil også forståelsen av den samme lovteksten kunne variere mellom personer. Etersom det mottakerne av lovteksten har til felles er at de benytter seg av sin språklige kompetanse, tilsier denne definisjonen at lovteksten bør utformes så nær denne språklige kompetansen som mulig. Som nevnt er det allmennspråket som utgjør denne språklige kompetansen.

Etter dette tilsier begge disse definisjonene at lovtekster bør utformes så nærme allmennspråket som mulig, uten at det går på bekostning av det kommunikative målet. Dette kan for eksempel være at det er nødvendig med bruk av fagterminologi. Jeg vil derfor vurdere spørsmålet om det er en motsetning mellom fagterminologi og klarspråk i lovtekst, i lys av den gjennomgåtte teorien.

Som det fremkom er helheten avgjørende for forståelsen av tekst. Hvor mye av fagterminologien som hemmer forståelsen vil altså avhenge av hvordan resten av teksten fremstår. Der teksten ellers er oversiktlig, og språket fritt for unødvendige juridiske formuleringer, vil fagterminologi kunne være elementet som hemmer forståelsen. Dersom teksten ellers er klar og enkel, vil det kunne fremgå klarere hva som er fagterminologi. Leseren har da mulighet – og potensielt en oppfordring – til å undersøke innholdet i denne fagterminologien. Hvis teksten både har en vanskelig utforming og fagterminologi, er det flere elementer som hemmer forståelsen og fagterminologien stikker ikke ut som en oppfordring til undersøkelse. Om enn ikke helt direkte, kan helheten bidra til at det ikke er noen motsetning mellom fagterminologi og klarspråk.

Dersom det avgjørende er at teksten fremstår som en helhet, taler dette imot å gi kategoriske regler for utforming av tekst, fordi noe som hindrer forståelsen i én tekst, ikke nødvendigvis vil gjøre det samme i en annen tekst. Et eksempel på dette er holdningen til bruk av verbalsubstantiver.⁷³ Verbalsubstantiv er et verb omgjort til et substantiv.⁷⁴ Et eksempel er at verbet «å utrede» omgjøres til «å foreta en *utredning*». Det hevdes at verbalsubstantiver gjør språket passivt og abstrakt og dermed ikke klart og enkelt.⁷⁵ I mange tilfeller vil nok dette stemme. Men i for eksempel naturvitenskapelig tekster er verbalsubstantivet et verktøy for å gjøre tekstene kortere og mer lesbare.⁷⁶ En absolutt regel mot verbalsubstantiv for å øke forståelsen kan derfor ikke gjelde for alle typer tekster.

Dette tilsier at det ikke kan gis noen kategoriske regler ved utformingen av tekst om hva som øker forståelsen.

Sett i lys av det ovenstående, kan en retningslinje for utforming av språket i lovtekst være at lovteksten benytter allmennspråklige formuleringer, utenom der fagterminologi er avgjørende for å kommunisere rettsregelen og det ikke finnes dekkende ord i allmennspråket. Dette ligner det som allerede følger av veilederen til lov- og forskriftsarbeid.⁷⁷

3.7 Språkanalyse som metode

I de foregående kapitlene pekte jeg på noen faktorer som spiller inn på forståelsen når en mottaker uten juridisk kompetanse leser en lovtekst. Jeg vil i det videre redegjøre for de analyseverktøyene jeg skal benytte for å avgjøre om språket i lovforslaget øker forståelsen for lesere uten juridisk kompetanse. Disse analyseverktøyene knytter seg til de ulike faktorene som er gjennomgått.

For å analysere lovteksten anvendes analyseverktøy hovedsakelig hentet fra *Vägar genom texten*.⁷⁸ Denne boken redegjør for egenskaper og trekk ved tekster som kan være egnet ved analyse av sakprosa. Ut fra disse egenskapene og trekkene oppstiller boken verktøy, som best kan beskrives som en metode eller et perspektiv, som man kan anvende ved lesing av en tekst. Ettersom vi alltid møter en tekst med en viss forforståelse, er vi vant til å lese teksten på en

⁷³ Se for eksempel «Et klarere lovspråk» s. 20 og Vinje (1987) s. 77.

⁷⁴ Vinje (1987) s. 25

⁷⁵ Difi – «Et klarere lovspråk» s. 20 og Vinje (1987) s. 77.

⁷⁶ Martin (1999) s. 298 – 299.

⁷⁷ Lovteknikk og lovforberedelse s. 88 – 89.

⁷⁸ Ledin (1997).

viss måte. Det er dette man vil forsøke å unngå ved å lese teksten med disse verktøyene, slik at man kan oppdage nyanser og trekk i teksten man ellers ville oversett.⁷⁹

Jeg har valgt ut analyseverktøy som omhandler egenskaper ved teksten som jeg mener har betydning for forståelsen for lesere uten juridisk kompetanse. En analyse ved hjelp av disse verktøyene fremhever disse egenskapene. Ved å sammenholde analysene kan man forhåpentligvis se noen gjennomgående tendenser om hvordan disse egenskapene påvirker forståelsen av lovteksten.

I det følgende presenteres de analyseverktøyene jeg benytter i denne oppgaven: 1) *tematisk oppbygging*; 2) *tekstens sammenheng*; 3) *stil*, og 4) *fagord og forklaringer*.

I noen av de analyserte bestemmelsene har jeg enkelte ytterligere kommentarer til endringene som jeg fremsetter i et eget punkt. Avslutningsvis kommer en konklusjon.

3.8 De utvalgte analyseverktøyene

3.8.1 Tematisk oppbygging

Som tidligere gjennomgått, tolkes den enkelte delen av teksten i lys av helheten og omvendt. Oppbyggingen i en lovbestemmelse kan derfor få betydning for hvordan vi tolker innholdet i det enkelte leddet. Vi forutsetter for eksempel at hovedregelen kommer først i lovbestemmelsen. Jeg har derfor valgt ut et analyseverktøy som fremhever dette i lovteksten.

Teksten består av deler med et visst omfang, en viss rekkefølge og med en viss tilknytning til hverandre. Dette er spørsmål angående teksten *komposisjon*.⁸⁰ Tekstens formål påvirker tekstens komposisjon slik at de ulike delene får ulike oppgaver. Hvordan denne fordelingen av de ulike funksjonene ser ut i teksten, bestemmer lovtekstens *tekstmønster*.⁸¹ Ved å gå ut fra de ulike oppgavene som teksten utfører, utskiller man de ulike funksjonene som de ulike avsnittene har i helheten.

Et annet aspekt ved komposisjonen er tekstens *disposisjon*. Dette punktet sier noe om hvilke prinsipper en tekst har for hvordan den setter sammen sine hoveddeler.⁸² Det finnes flere ulike måter å disponere tekster på. Ved å la ulike aspekter av samme overordnede tema bli bestem-

⁷⁹ Ledin (1997) s. 41.

⁸⁰ Ledin (1997) s. 96.

⁸¹ Ledin (1997) s. 97.

⁸² Ledin (1997) s. 98.

mende for tekstens rekkefølge, følger man en temadisposisjon. En temadisposisjon kan for eksempel ordnes etter delenes innbyrdes vekt.⁸³

Tekstmønstre og disposisjon omhandler henholdsvis den funksjonelle og den logiske sammenhengen i teksten. For å tilpasse disse analyseverktøyene til en lovtekst, vil jeg slå dem sammen til analyseverktøyet jeg kaller tematisk oppbygging. Jeg vil se på hvilken funksjon det enkelte leddet tjener, for eksempel om det er en hovedregel. Hvis dette etterfølges av et ledd som fungerer som unntak, foreligger en tematisk oppbygging med hovedregel-unntak. Hvis leddets funksjon er å samle alle reglene som gjelder uskifte for ektefeller i et ledd og deretter reglene for samboer i neste, foreligger en tematisk oppbygging med ektefelle-samboer.

En jurist er trent opp til å se nyansene i lovteksten, og dermed hvilke regler som får anvendelse i de ulike tilfellene. Juristen er derfor kanskje ikke like avhengig av at regler som gjelder samme tema eller rettslige situasjon er ordnet på en viss måte for å forstå hvilke rettsregler som kommer til anvendelse når. Dette kan medføre at oppbyggingen av lovbestemmelsen har større betydning for hvordan en leser uten juridisk kompetanse tolker bestemmelsen, sammenlignet med en jurist.

En måte å signalisere lovtekstens funksjon eller innhold er å bruke overskrifter. Jeg vil derfor se om disse svarer til innholdet i lovbestemmelsen.

En analyse av lovtekstens tematiske oppbygging vil derfor vise hvordan innholdet i lovbestemmelsen tematisk er ordnet, hva dette har å si for forståelsen av innholdet og om oppbyggingen fungerer etter sin hensikt.

3.8.2 Tekstens sammenheng

For at en tekst skal forstås på riktig måte, må vi forstå hvordan de ulike delene av teksten relaterer seg til hverandre. For å forstå dette må vi oppfatte hvordan de ulike delene knyttes sammen. I teksten knyttes de ulike delene sammen gjennom *tekstbinding*.⁸⁴ Tekstbindingene sier noe om sammenhengene i teksten. Jeg har valgt ut dette analyseverktøyet, da det er avgjørende for forståelsen å se hvordan de ulike begrepene i lovteksten henger sammen.

⁸³ Ledin (1997) s. 98.

⁸⁴ Ledin (1997) s. 80.

En form for tekstbinding er *referansebinding*. En tekst sier noe om sitt innhold gjennom en oppstilling av referenter – fenomener som ordene peker ut.⁸⁵ Det er det språklige uttrykket, referansen, som skaper referansebindingen. Når referentene kommer tilbake i teksten kalles dette referansebinding. Både referenten og det språklige uttrykket, referansen, er interessant i analysen.

Det finnes forskjellige former for referansebindinger. Det skilles mellom *identitetsreferanse* og *delidentitetsreferanse*.

Anvendes samme referanse igjen i teksten, bindes tekstens sammen med en identitetsbinding.⁸⁶ Dette kan gjøres på tre måter. Enten ved en *identisk gjentakelse* av den samme referansen. Referansen er da nøyaktig den samme. Referansebindingen kan også skje gjennom en *modifisert gjentakelse*, altså at det språklige uttrykket er delvis endret.⁸⁷ Ved bruk av en identisk eller modifisert gjentakelse vil referansebindingen være sterkest, fordi sammenhengen mellom referansene er tydelige.⁸⁸ Dette tilsier at disse type referansebindinger gjør det lettere å se sammenhengen i teksten.

Det er også mulig å fortsette å omtale referenten, men bytte ut det språklige uttrykket helt. Dette kalles en *variert gjentakelse*.⁸⁹ Et eksempel på det finnes i arveloven § 22 første ledd. Først anvendes referansen «arvingane til førsteavdøde», og deretter anvendes referansen «dei» for å omtale «arvingane til førsteavdøde». Disse utgjør en identitetsreferanse med varierte gjentakelse.

Alle disse referansebindingene forutsetter en identisk referanse. Altså at det er samme referent som det vises til i teksten.

Kommer samme referent bare delvis tilbake er det snakk om en *delidentitet*.⁹⁰ Referansene i teksten viser da bare delvis til samme referent. En delidentitet kan være en underkategori til en overordnet, eller en del av en større enhet. Et eksempel på dette finnes i arveloven § 1. I arveloven § 1 første ledd angis det at de nærmeste slektsarvinger er «avkomet (livsarvingane)» til arvelateren. Deretter i annet ledd fremgår det at «barna til arvelataren» arver likt. «Barna til arvelataren» utgjør bare en del av «avkomet (livsarvingane)» fordi «barna til arve-

⁸⁵ Ledin (1997) s. 81.

⁸⁶ Ledin (1997) s. 82.

⁸⁷ Ledin (1997) s. 83.

⁸⁸ Ledin (1997) s. 84.

⁸⁹ Ledin (1997) s. 83.

⁹⁰ Ledin (1997) s. 83.

lateren» ikke er alle «livsarvingane» etter arvelateren. Dette er derfor en delidentitetsreferanse. Begrepene som brukes er altså disse:

Referenter = fenomener ordene peker ut.

Referanse = en referanse til en slik referent i teksten.

Identitetsreferanse = referansen gjentas i teksten, eventuelt med ulike språklige uttrykk.

Delidentitetsreferanse = referansene i teksten referer bare delvis til samme referent.

En lovtekst er ofte bygget opp rundt et juridisk begrep. Resten av lovteksten vil derfor vise tilbake til dette begrepet på forskjellige måter. For eksempel presenteres begrepet «når alle arvingane får like stor del av arvelottane sine» i arveloven § 21 første ledd. Deretter refereres det tilbake til dette med «tilsvarande oppgjer» i annet ledd. For å forstå teksten på riktig måte, må vi forstå hvordan disse begrepene knytter seg til hverandre. Er det for eksempel vanskelig å se hva «tilsvarande oppgjer» knytter seg til, er det vanskelig å oppnå forståelse for innholdet i annet ledd.

Noen referansebindinger vil være tydeligere for en jurist enn for personer uten juridisk kompetanse. Et eksempel er der «kontrakten» og «avtalen» brukes om hverandre i en tekst. En jurist ser sammenhengen mellom disse to referansene og forstår teksten på riktig måte. Men for en leser uten juridisk kompetanse vil dette kunne virke forvirrende og leseren vil kunne ha vanskeligheter for å forstå teksten.

En analyse av tekstens sammenheng vil således vise hvordan de ulike referansene bindes sammen. Det kan da avgjøres om den riktige sammenhengen kommer frem i lovteksten eller om den er uklar. Dette kan si noe om lovteksten fremstår forståelig.

3.8.3 Stil

Som tidligere gjennomgått kan stilen en lovtekst er skrevet i, gjøre den mindre forståelig for lesere som ikke er vant til denne type stil. Jeg har derfor valgt å analysere denne egenskapen ved teksten.

Man vurderer stilen etter forskjellige stilakser.⁹¹ Slike stilakser kan være konkret-abstrakt, enkel-utsmykket, formell-privat etc. Hvilken stil en tekst har viser seg gjennom stilmarkører, altså språklige elementer som bærer et visst stiltrekk.⁹² Ord og uttrykk som er typiske for den juridiske sjargongen eller kansellistilen, vil være en slik stilmarkør.

⁹¹ Ledin (1997) s. 199.

⁹² Ledin (1997) s. 199.

En bestemt stil er ikke nødvendig for at en tekst skal tjene sin funksjon. Dersom formålet er at lovteksten skal være forståelig for flest mulig, må det vurderes om tekstens stilmarkører bidrar til dette formålet.⁹³

En analyse av lovtekstens stil vil derfor innebære å analysere de enkelte stilmarkørene, samt undersøke deres funksjon i teksten og hvordan de påvirker tekstens forståelighet.

3.8.4 Fagord og forklaringer

Fagord i lovteksten kan gjøre at lesere uten juridisk kompetanse ikke forstår lovteksten. Spørsmålet er derfor hvordan lovteksten kan gjøres mer forståelig dersom fagord er en del av rettsregelen som skal kommuniseres. I «*Den sproglige dåseåbner*» fremsettes det 6 muligheter for å forenkle fagtermer:⁹⁴

- 1) Oversette til et tilsvarende presist allmennspråklig ord.
- 2) Oversette til et mindre presist, men noenlunde dekkende uttrykk.
- 3) Oversette til et uttrykk som ser bort fra tekniske detaljer og nyanser.
- 4) Konkretisere med et eksempel.
- 5) Konkretisere ved å forklare.
- 6) Illustrere problemstillingen med en sak, fiktiv eller ekte (ikke aktuell for lovtekst).

Graden av forenkling avhenger av forståelsesnivået man vil ramme.⁹⁵ Ettersom arveloven anvendes av brukere uten juridisk kompetanse, tilsier dette at faguttrykk bør erstattes der dette er mulig. Det er likevel ikke alltid dette er mulig, og faguttrykk må dermed brukes der det ikke finnes andre dekkende ord.⁹⁶

I en analyse av fagord og forklaringer vil jeg derfor se om bestemmelsen inneholder juridiske fagord eller begreper, og om disse forklares eller forutsettes kjent. Deretter vil jeg se på de ulike måtene fagord forklares og hvordan dette fungerer. Jeg vil også se om fagordet er avgjørende for å forstå lovteksten.

⁹³ Ledin (1997) s. 214.

⁹⁴ Becker Jensen (2003) s. 141.

⁹⁵ Becker Jensen (2003) s. 141.

⁹⁶ Lovteknikk og lovforberedelse s. 88.

4 Analyse av fem lovbestemmelser

4.1 Valg av lovbestemmelser

Ved bruk av analyseverktøyene presentert i kapittel 3.8 vil nå fem lovbestemmelser i lovforslaget analyseres. Flere av bestemmelsene i lovforslaget har gjennomgått materielle endringer og er derfor utformet annerledes enn de tilsvarende bestemmelsene i arveloven av 1972. Der det er gjort store materielle endringer, vil det språklige sammenligningsgrunnlaget være mindre. Jeg har gått gjennom lovteksten i lovforslaget og forarbeidene. På bakgrunn av dette har jeg valgt ut de bestemmelsene som har gjennomgått de minste materielle endringene, men de største språklige endringene. Jeg mener at disse bestemmelsene gir best grunnlag for å si noe om språket i lovforslaget er mer forståelig for lesere uten juridisk kompetanse. Dette gjelder for alle bestemmelsene utenom lovforslaget § 1. Denne bestemmelsen er ny for lovforslaget og har ingen motsvar i arveloven. Denne har jeg valgt å analysere fordi jeg var usikker på om den oppfylte sitt pedagogiske formål.

Arveloven har et eget kapittel for rettsreglene som gjelder for samboere. Dette er endret i lovforslaget som inkorporerer samboerreglene i de enkelte bestemmelsene. Lovforslagets bestemmelser kan derfor være bygget opp noe annerledes enn de tilsvarende bestemmelsene i arveloven.

4.2 Grunnlagene for arv (lovforslaget § 1)

4.2.1 Introduksjon til bestemmelsen

Lovforslaget § 1 inneholder ingen materielle regler. Første ledd er inntatt for å opplyse om hvem som er legalarvinger og at arven kan fordeles ved testamentet.⁹⁷ Annet ledd er inntatt for å opplyse om reglene for skiftebehandlingen.⁹⁸ Begge leddene er inntatt av pedagogiske hensyn.⁹⁹ Bestemmelsen er utformet slik:

§ 1. Grunnlagene for arv

1) Arven etter en person som er død (arvelateren), fordeles etter arvelovens bestemmelser til arvelaterens slektninger, ektefelle eller samboer med arverett, se § 9, hvis ikke noe annet er bestemt i testament.

2) Regler om skiftebehandlingen er gitt i lov om skifte.

⁹⁷ NOU 2014: 1 s. 183.

⁹⁸ NOU 2014: 1 s. 183.

⁹⁹ NOU 2014: 1 s. 183.

Jeg går så over til å analysere denne lovbestemmelsen ved hjelp av analyseverktøyene presentert i underkapittel 3.8. Jeg vil ikke omtale bestemmelsens stil, da det ikke foreligger noe sammenligningsgrunnlag i arveloven. Jeg kommer avslutningsvis med et forslag til endring.

4.2.2 Tematisk oppbygging

Lovforslaget § 1 har overskriften «grunnlagene for arv». Første ledd angir at arven fordeles etter arvelovens bestemmelser, til «arvelaterens slektninger», «ektefelle eller samboer med arverett, se § 9», hvis ikke noe annet er bestemt i «testament». Ettersom slektskap, ekteskap/samboerskap, og testament er grunnlag for arv, samsvarer dette innholdet og overskriften.

Annet ledd skal informere om reglene for skiftebehandlingen. Lov om skifte regulerer oppgjør og fordeling av et bo. Skifte er ikke et «grunnlag for arv». Bestemmelsens overskrift svarer derfor ikke til dette innholdet. Det gis heller ikke noen videre forklaring av «skiftebehandlingen». Dette kan gjøre det vanskelig å se når og hvordan disse reglene er relevante.

4.2.3 Tekstens sammenheng

Den sentrale referansen i lovteksten er «grunnlagene for arv». «Arvelaterens slektninger», «ektefelle eller samboer» og «testament» utgjør alle et grunnlag for arv, og hver enkelt er derfor en delidentitetsreferanse til referansen «grunnlagene for arv». For å kunne forstå innholdet i bestemmelsen, er det derfor avgjørende å se hvordan disse referansene relaterer seg til «grunnlagene for arv».

«Grunnlagene for arv» gjentas ikke i lovteksten, for eksempel gjennom «grunnlagene for arv er...». «Grunnlagene for arv» deler heller ikke det samme språklige uttrykket som de nevnte delidentitetsreferansene. Sammenhengen mellom disse kan derfor fremstå som uklar.

Referansebindingen mellom «grunnlagene for arv» og de nevnte delidentitetsreferansene gjøres gjennom «fordeles etter arvelovens bestemmelser». «Fordeles etter arvelovens bestemmelser» skal vise leseren at arveloven er det rettslige grunnlaget, og at de forholdene som følger (slektskap, ekteskap/samboerskap og testament) er de faktiske omstendigheter som utgjør «grunnlagene for arv». Det kreves imidlertid en viss juridisk kunnskap for å se disse referansebindingene, fordi man må være kjent med begrepsbruken og juridisk systemforståelse.

I tillegg kommer «hvis ikke annet er bestemt» før «testament». «Hvis ikke annet er bestemt» kan tolkes som en motsetning til det foregående i bestemmelsen. Altså at «testament» ikke utgjør et grunnlag for arv på linje med «slektskap» og «ekteskap/samboer», men utgjør noe selvstendig eller annet. Hvis leseren legger denne tolkningen til grunn, blir det vanskelig å

orientere seg om hva som faktisk utgjør et grunnlag for arv. Dette forsterkes av at det neste leddet i bestemmelsen ikke svarer til overskriften «grunnlagene for arv».

4.2.4 Fagord og forklaringer

«Arvelateren» er et juridisk fagord. I lovteksten forklares dette ved bruk av parentes. Dette gjøres ved at den allmennspråklige formuleringen («arven etter en person som er død») er skrevet i lovteksten og etterfølges av fagordet i parentes. Videre i lovteksten brukes så fagordet konsekvent.

I veilederen om lov- og forskriftsarbeid fremgår det at en måte å forklare faguttrykk er gjennom forklarende parentes.¹⁰⁰ Dette tilsier at forklaringen kommer i parentes. I lovforslaget § 1 kommer imidlertid forklaringen først, og deretter fagordet i parentes. Det er mulig veilederens måte å bruke parentes på vil fremstå mer logisk, fordi poenget med bruk av parentes er å kunne anvende det aktuelle fagordet samtidig som man tilbyr en forklaring. I tillegg ville forklaring i parentes kanskje kunne bidra til at begrepsbruken i loven fremstår mer helhetlig, fordi de samme uttrykkene blir brukt gjennomgående i loven. Det er imidlertid ikke sikkert dette vil gjøre de store utslagene for forståelsen av lovteksten.

Lovforslaget § 2, som analyseres i neste kapittel, forklarer fagordet «livsarvingene» på samme måten som lovforslaget § 1, altså at fagordet står i parentes. Lovforslaget § 2 viderefører arveloven § 1, som også har fagordet i parentes. Denne måten å bruke parentes på anvendes altså både i arveloven og i lovforslaget. Veilederen om lov- og forskriftsarbeid som det vises til ovenfor ble utgitt i 2000 (første gang i 1973).¹⁰¹ Arveloven kom i 1972 og er derfor skrevet før veilederen ble utgitt. Om lovforfatterne bevisst eller ubevisst har valgt arvelovens måte å bruke parentes i stedet for veilederens, nevnes ikke i forarbeidene.

4.2.5 Forslag til endring av lovforslaget § 1

En alternativ måte å utforme lovforslaget § 1 kunne vært slik:

§ 1. *Grunnlagene for arv*

- 1) Arven etter arvelateren (personen som er død), fordeles etter arvelovens bestemmelser til arvelaterens slektninger etter arvegangsklasser.
- 2) Hvis arvelateren også etterlater seg ektefelle eller samboer med arverett, gjelder reglene i kapittel 2 og 4.
- 3) Testament kan bestemme en annen fordeling enn det som følger av loven.

¹⁰⁰ Lovteknikk og lovforberedelse s. 89.

¹⁰¹ Lovteknikk og lovforberedelse s. 3.

4) Ved oppgjør av arven gjelder regler om skiftebehandlingen gitt i lov om skifte.

Med inndelingen i enkelte ledd i stedet for i en setning får leseren bedre oversikt over de forskjellige grunnlagene. Inndelingen i ledd gir også et tydeligere inntrykk av at grunnlagene tematisk skiller seg fra hverandre, og at det dermed gjelder ulike regler for de ulike grunnlagene.

I første ledd introduseres begrepet arvelateren. Slekstens arverett bygger på arvegangsklasser. Arvegangsklassene er grunnleggende for parentelsystemet arveloven er bygget på.¹⁰² Begrepet omtales aldri i lovteksten, bare i overskriftene til de enkelte bestemmelsene (se analysen av lovforslaget § 2). Dette kan gjøre det vanskelig for leseren å forstå konseptet med arvegangsklasser. Dersom dette inntas i lovteksten kan leseren knytte arvelaterens slektninger til dette begrepet og forstå at det er slekten som utgjør arvegangsklassene.

Deretter opplyser annet ledd om ektefelle/samboers arverettigheter. Leseren har da mulighet til å tolke oppbyggingen slik at slektsarvinger er et grunnlag og at ektefelle/samboer er et annet grunnlag, og dermed at det gjelder spesielle regler i tilfellene der det er gjenlevende ektefelle eller samboer. Dette skillet kommenterer jeg i analysen av lovforslaget § 2. Lovforslaget § 2 tredje ledd og § 3 tredje ledd inneholder en henvisning til ektefelle/samboers arverettigheter på samme måte som vist i annet ledd av dette forslaget. Med en slik utforming av § 1, kunne man tatt ut de tilsvarende bestemmelsene i lovforslaget §§ 2 og 3. Dette hadde vært plassbesparende. I tillegg ville de gjenstående leddene i disse bestemmelsene da kanskje hatt en bedre tematisk sammenheng. Som nevnt er tekstens helhet avgjørende for tolkning og forståelse. Dette innebærer at dersom teksten inneholder deler leseren ikke klarer å plassere, er det mulig dette vil farge av på forståelsen av de andre delene. Hvis vi legger dette til grunn er det mulig at å ta ut henvisningene til arverettighetene for ektefelle/samboer vil øke forståelsen av de gjenstående leddene i lovforslaget §§ 2 og 3.

Et av formålene med lovforslaget § 1 første ledd er å opplyse om at arven også helt eller delvis kan fordeles ved testament. Dette er uttrykt i lovforslaget «hvis ikke annet er bestemt i testament». Ettersom dette kommer etter en lang setning er det usikkert om dette formidler tydelig at arven helt eller delvis kan fordeles ved testament. Oppdelingen i et eget ledd fremhever testament som selvstendig grunnlag. I tillegg fremhever formuleringen «enn det som følger av loven» at testament skiller seg fra fordelingen loven angir. Denne formuleringen har også en annen funksjon. Som nevnt er det vanskelig å forstå hvem som er legalarvinger slik lovforslaget er utformet. Ettersom det er naturlig å tolke en etterstående bestemmelse som en

¹⁰² Lødrup (2012) s. 50.

modifisering av det forestående,¹⁰³ tilsier formuleringen «enn det som følger av loven» at de foregående leddene er arv som følger av loven. Det kan derfor bli tydeligere at «arvelaters slektninger» og «ekteskap/samboerskap» er det som utgjør arv etter loven. «Arvinger etter loven» og «legalarvinger» er begreper som brukes i andre bestemmelser i lovforslaget, og det er derfor hensiktsmessig å tidlig gjøre leseren oppmerksom på hvem som er arvinger etter loven.

I fjerde ledd introduseres reglene om skiftebehandling med «ved oppgjør av arven». Leseren har da mulighet til å forstå at disse reglene knytter seg til oppgjør av arv og dermed når reglene er aktuelle. Leseren har da bedre mulighet til å få en selvstendig forståelse av dette leddet. Dersom leseren kan få en selvstendig forståelse av innholdet, er det mulig at leseren ikke vil bli forvirret av at dette leddet ikke deler tematikk med de foregående leddene eller at det ikke svarer til overskriften.

4.2.6 Konklusjon

Lovforslaget § 1 inneholder ingen materielle regler og er kun inntatt av pedagogiske hensyn. Det er derfor naturlig å anta at denne bestemmelsen hovedsakelig henvender seg til personer uten juridisk kompetanse. Ved en funksjonell tilnærming til språk har mottakeren en rolle i utformingen av tekst. Dette tilsier at en bestemmelse som hovedsakelig henvender seg til personer uten juridisk kompetanse bør utformes mer pedagogisk enn en bestemmelse som henvender seg kun til for eksempel dommere (for eksempel en bevisbyrderregel). Det fremgår av lovforslaget at § 1 første ledd er bygget etter mønster fra bestemmelsen i arveloven av 1854.¹⁰⁴ Det er rimelig å anta at arveloven av 1854 ikke hovedsakelig henvendte seg til personer uten juridisk kompetanse. Mottakerne av denne bestemmelsen har derfor endret seg. Etersom mottakerne av denne bestemmelsen har endret seg, er det mulig også utformingen bør være annerledes.

4.3 Første arvegangsklasse

4.3.1 Introduksjon til bestemmelsen

Slektens arverett bygger på det såkalte parentelsystemet. Parentelsystemet oppstiller forskjellige *arvegangsklasser*, der den første arvegangsklassen er arvelaterens etterkommere: barn, barnebarn osv. Annen arvegangsklasse er arvelaterens foreldre og deres barn. Dette betyr at det er arvelaterens etterkommere som først tar arv, og hvis ikke arvelateren etterlater seg noen i førstearvegangsklasse, går arven til annen arvegangsklasse (arvelaterens foreldre og deres

¹⁰³ Lovteknikk og lovforberedelse s. 88.

¹⁰⁴ NOU 2014: 1 s. 183.

barn).¹⁰⁵ Parentelsystemets annet grunnprinsipp er at arven innen den enkelte parentel *fordeles etter linjer*.¹⁰⁶ Hvis en arvelater etterlater seg en sønn og en datter, utgjør dette to linjer. Hver linje vil arve en like stor brøkdel av arven. Denne brøkdelen kalles *arvelodd*. Linjene kalles *gren* i lovt teksten. Hvis arvelateren etterlater seg en sønn og tre barnebarn etter en avdød datter, vil sønnen arve en halvpart og de tre barnebarna (datterens linje) vil dele en halvpart. Der en arveberettiget slektning er død, trer altså slektingens avkom inn som arvinger til denne delen. Dette er et utslag av *representasjonsprinsippet* (en avdød slektning representeres av sine livsarvinger).¹⁰⁷ Det sentrale i arvelovens system er altså arvegangsklassene, at arven fordeles etter linjer, og at representasjonsprinsippet gjelder dersom noen arveberettigede er døde.

Arveloven § 1 første ledd skal formidle hvem som inngår i første arvegangsklasse. Deretter skal annet ledd gi uttrykk for at arven fordeles etter linjer og at representasjonsprinsippet gjelder.

Ektefelle eller samboer utgjør ikke en del av første arvegangsklasse. Arvegangsklassene bygger nettopp på slektskap, ikke ekteskap. Reglene om ektefelle eller samboers arverett modifierer derfor slektsarveretten.¹⁰⁸ Dette er uttrykt i arveloven § 1 tredje ledd.

Bestemmelsen er utformet slik:

§ 1. Næraste slektsarvingar er avkomet (livsarvingane) til arvelataren.

Barna til arvelataren arvar likt dersom ikkje anna går fram av særskilde lovreglar. Er eit barn død, går arvelotten til livsarvingane etter barnet, med lik part på kvar grein.

Dersom arvelataren også etterlet seg ektemake, gjeld reglane i kapittel II og III.

Denne bestemmelsen er videreført i lovforslaget § 2. Den nye bestemmelsen innebærer ingen materielle endringer. Bestemmelsen har tilføyd et tredje og fjerde punktum i annet ledd. Begge disse tilføyelsene er uttrykk for gjeldende rett, men er tatt inn fordi situasjonene ikke er uttrykkelig regulert i arveloven.¹⁰⁹ Tilføyelsen i annet ledd tredje og fjerde punktum, gir begge uttrykk for representasjonsregelen og at arven fordeles i linjer. Tredje punktum angir at disse prinsippene gjelder for *alle* slektsledd i nedadstigende linje. Innholdet i fjerde punktum

¹⁰⁵ Lødrup (2012) s. 50.

¹⁰⁶ Lødrup (2012) s. 50.

¹⁰⁷ Lødrup (2012) s. 50.

¹⁰⁸ Lødrup (2012) s. 66.

¹⁰⁹ NOU 2014: 1 s. 184.

omhandler situasjonen der en av arvelaterens barn er død og ikke etterlater seg egne livsarvinger. I lovforslaget er reglene for første arvegangsklasse uttrykt slik:

§ 2. Første arvegangsklasse

- 1) De nærmeste slektsarvingene er etterkommerne (livsarvingene) til arvelateren.
- 2) Arven fordeles likt mellom arvelaterens barn. Hvis et barn er død, går arvelodden til barnets livsarvinger med lik andel på hver gren. På samme måte arver fjernere livsarvinger. Hvis et barn er død og ikke etterlater seg livsarvinger, går arvelodden til de andre barna eller deres livsarvinger med lik andel på hver gren.
- 3) Hvis arvelateren også etterlater seg ektefelle eller samboer med arverett, gjelder reglene i kapittel II.
- 4) Livsarvingenes rett til arv når arvelateren har opprettet testament, reguleres i kapittel XI.

Jeg går så over til å analysere lovbestemmelsene med analyseverktøyene.

4.3.2 Tematisk oppbygging

Overskriften til lovforslaget § 2 er «første arvegangsklasse». Denne overskriften tilsier at bestemmelsen skal informere om reglene for «første arvegangsklasse».

Ved gjennomlesing kan vi si at tematikken for de enkelte leddene i lovforslaget § 2 er denne:

- 1) Hvem som er de nærmeste slektsarvingene, 2) fordelingen mellom livsarvingene, 3) tilfellet der arvelateren etterlater seg ektefelle eller samboer, og 4) livsarvingenes rett til arv der det er opprettet testament.

Denne oppbyggingen kan tolkes slik at første arvegangsklasse er livsarvinger og ektefelle/samboer. Etersom overskriften er «første arvegangsklasse» er det naturlig hvis leseren antar at innholdet i bestemmelsen er det som utgjør «første arvegangsklasse». Dette taler for at leseren kan innfortolke ektefelle/samboer i første arvegangsklasse.

Eventuelt kan komposisjonen tolkes som at første arvegangsklasse er livsarvingene, og at tredje og fjerde ledd fungerer som et korrektiv eller en supplerer til første ledd der det finnes ektefelle/samboer eller testament. At innholdet i tredje og fjerde ledd henviser til andre regler, trekker i retning av en slik tolkning. Henvisningene tilsier at disse reglene supplerer eller korrigerer reglene som er gitt tidligere i bestemmelsen. En slik tolkning vil nok ligge nærmere for en jurist, som er kjent med lovens fragmentariske system, enn for en leser uten juridisk kompetanse.

Ettersom «ektefelle/samboer» ikke utgjør en del av første arvegangsklasse, kan overskriften derfor virke forvirrende på leseren.

4.3.3 Tekstens sammenheng

Innholdet i lovforslaget § 2 skal formidle reglene for første arvegangsklasse. Etterkommerne til arvelateren er de som utgjør første arvegangsklasse. Etterkommerne kalles «livsarvingene» i loven. «Livsarvingene» er derfor den viktigste referenten i teksten.

Referenten introduseres i første ledd med referansene «de nærmeste slektsarvingene» og «etterkommerne (livsarvingene)». «Er» setter likhetstegn mellom disse to referansene og sammenhengen mellom disse to er derfor klar. «Første arvegangsklasse» i overskriften deler ikke samme språklige uttrykk som «de nærmeste slektsarvingene» og «etterkommerne (livsarvingene)», og sammenhengen er derfor ikke helt åpenbar. Hvordan «første arvegangsklasse» knytter seg til disse referansene kan derfor fremstå uklart.

Det er mulig at en modifisert gjentakelse kunne gjort sammenhengen tydeligere: «De første slektsarvingene er etterkommerne (livsarvingene)». Leseren kunne da knyttet «første arvegangsklasse» i overskriften lettere sammen med «slektsarvingene» i lovteksten. Det er mulig at ordet «nærmeste» hindrer forståelsen av at «første arvegangsklasse» er de «nærmeste slektsarvingene», fordi «nærmeste» ikke deler språklige uttrykk med overskriften.

Noe som taler imot bruk av «de første slektsarvingene» er at tidsaspektet ved ordet «første» kan forstås på to måter. En leser kunne tolket «første» som at livsarvingene tar arv først og at det deretter skal skje en videre fordeling.

Videre i bestemmelsen anvendes delidentitetsreferansene «arvelaterens barn», «barnets livsarvinger» og «fjernere livsarvinger». For å forstå sammenhengen mellom de ulike referansene må man forstå begrepet «livsarvingene». Livsarvingene er forklart i parentes etter «etterkommerne». For å forstå hvem som er livsarvinger må man vite at «etterkommerne» er personer i rett nedstigende slektslinje. «Etterkommerne» brukes i allmennspråket, og de fleste vil nok vite at etterkommere er barn og barnebarn osv.

Selv om leseren er kjent med ordet «etterkommerne» kan de ulike referansene og delidentitetsreferansen virke forvirrende. I tillegg, som nevnt under punktet «tematisk oppbygging», kan oppbyggingen av bestemmelsen åpne for en tolkning av at også «ektefelle/samboer» inngår i første arvegangsklasse og dermed også i «livsarvinger». Dette forsterkes av at referansen «livsarvingene» returnerer i fjerde ledd, da etter «ektefelle/samboer» i tredje ledd. Spørsmålet er om en plassering av dette leddet under annet ledd i stedet for tredje hadde gitt

en bedre tematisk sammenheng mellom leddene som omhandler livsarvingene, og dermed en bedre forståelse av «livsarvingene».

Lovforslaget har endret formuleringen i arveloven «livsarvingane etter barnet» til «barnets livsarvinger». Det er mulig formuleringen «livsarvingane *etter* barnet» bygger bedre opp forståelsen av at livsarving handler om slektskap, fordi det er mer naturlig å omtale barn som noe som kommer etter sine foreldre. Det ville vært mindre naturlig å omtale en ektefelle eller samboer som noe som kommer etter sin avdøde partner. Dette gjør det uklart om endringen øker forståelsen av begrepet «livsarvinger».

Lovbestemmelsen skal gi uttrykk for representasjonsprinsippet og prinsippet om fordeling av arv i liner. Disse prinsippene utgjør to sider av samme sak og er vanskelig å skille. Referansene vil derfor kunne inkludere elementer av begge.

I lovforslaget § 2 anvendes referansene «fordeles likt mellom arvelaterens barn» og «med lik andel på hver gren» for å vise til at arven fordeles i linjer. «Fordeles likt» i lovteksten har den samme meningen i allmennspråket og betydningen er nokså åpenbar. «Med lik andel på hver gren» er ikke nødvendigvis like åpenbart etter en allmennspråklig forståelse. Ettersom «fordeles likt» anvendes først, kan en leser uten juridisk kompetanse tolke dette som at «med lik andel på hver gren» er noe annet enn å fordele likt. Hva som ligger i «med lik andel på hver gren» kan derfor fremstå som uklart.

Å bort fra formuleringen «med lik andel på hver gren» i annet ledd til «hvis et barn er død, fordeles arvelodden likt mellom barnets livsarvinger» vil ta bort nyansene om at arven fordeles etter linjer. Likevel er det mulig at «med lik andel på hver gren» tar bort forståelsen av at arven fordeles etter linjer fordi det brukes to ulike formuleringer. Det må derfor vurderes om det viktigste i annet ledd annet punktum er å kommunisere fordelingen i linjer på en tydelig måte, eller ivareta tekstens uttrykk for representasjonsprinsippet.

Representasjonsprinsippet er uttrykt gjennom «hvis et barn er død, går arvelodden til barnets livsarvinger» og «andre barna eller *deres livsarvinger*». Formuleringen «de andre barna eller deres livsarvinger» viser til at representasjonsprinsippet også gjelder i situasjonen der både et barn er død uten livsarvinger og et av de andre barna (det døde barnets søsken) også er død. Problemet med disse benevningene er at de følges av «med lik andel på hver gren», og som nevnt kan hva som ligger i dette fremstå som uklart. Denne usikkerheten kan farge forståelsen av resten av setningen.

Poenget med representasjonsregelen er også at en arveberettiget slektnings avkom trer inn som arving der denne slektningen er død. Død er altså en betingelse for representasjonsprin-

sippet. Formuleringen «barna eller deres livsarvinger» gir ikke uttrykk representasjonsprinsippet på en fullstendig måte fordi formuleringen ikke viser at «de andre barna» må være døde. Denne formuleringen forsøker å forklare leseren at dersom et av de andre barna er døde, tar dette barnets livsarvinger arven og ikke bare de gjenlevende barna. Denne formuleringen skal således ivareta at arven fordeles etter linjer.

Vi ser her at de ulike benevningene skal ivareta begge prinsippene i hvert sitt uttrykk. Spørsmålet er de ulike benevningene gjør teksten vanskeligere å forstå. Det er mulig at dersom hver setning ga uttrykk for hvert sitt prinsipp, kunne dette gitt en bedre forståelse.

Utformingen ville da vært slik: «Arven fordeles likt mellom arvelaterens barn. Hvis et barn er død, går arvelodden til barnets livsarvinger. På samme måte arver fjernere livsarvinger. Hvis et barn er død og ikke etterlater seg livsarvinger, fordeles arvelodden likt mellom de andre barna eller deres livsarvinger». At arven fordeles etter linjer, følger da av første punktum og trenger ikke inntas i annet punktum. Annet punktum gir da et renere uttrykk for representasjonsregelen. Det kan være rimelig å hevde at en leser vil anta at dersom arven fordeles likt mellom arvelaterens barn, vil den også fordeles likt mellom barnets livsarvinger. Ettersom «barna eller deres livsarvinger» i fjerde punktum ivaretar at arven fordeles etter linjer, kan «med lik andel på hver gren» byttes ut med «fordeles likt» i denne setningen. Da hadde bestemmelsen kun hatt én benevning for at arven fordeles etter linjer. Det er mulig dette kunne gitt et klarere uttrykk for prinsippet. Likevel vil denne utformingen kunne fjerne noen av nyansene lovforslaget bringer frem.

4.3.4 Stil

I arveloven § 1 første ledd står «næraste slektsarvingar» uten bestemmende pronomen foran. Dette kalles nakne substantiv.¹¹⁰ Dette er et stiltrekk som er typisk for lovspråket, og som gjør teksten upersonlig og abstrakt. I lovforslaget § 2 er dette endret til «de nærmeste slektsarvingene». Dette gjør teksten mer konkret og mer lik en allmennspråklig formulering. Det vil derfor kunne bidra til at lovteksten er enklere å forstå.

4.3.5 Fagord

«Livsarving» er et juridisk fagord forklart med parentes. Som gjennomgått i analysen av lovforslaget § 1 kunne det vært mer logisk om det stod «livsarvingene (etterkommerne)». Slik teksten er utformet nå, presenteres «etterkommerne» som det sentrale og «livsarvingene» som det forklarende. Dette kan virke forvirrende når resten av lovteksten anvender «livsarvingene».

¹¹⁰ Difi – «Et klarere lovspråk» s. 24.

«Slektsarvingene» er et juridisk fagord for arvinger på grunnlag av slekt. Bestemmelsen forsøker å forklare begrepet indirekte ved å sidestille «nærmeste slektsarvinger», gjennom ordet «er», med det mer allmennspråklige ordet «etterkommerne». Dette skal vise leseren at de nærmeste arvingene på grunnlag er slekt er etterkommerne. Dette angir likevel kun hvem de *nærmeste* slektsarvingene er. Det kan derfor være vanskelig kun ut fra denne indirekte forklaringen å forstå hva som ligger i begrepet slektsarvinger.

«Arvelodden» er et juridisk fagord. Dette forklares heller ikke i bestemmelsen. «Arveloddene» består av to allmennspråklige ord «arv» og «lodden». Selv om en leser uten juridisk kompetanse ikke er kjent med begrepet er det derfor mulig å utrede innholdet, kun ved hjelp av vanlig språkforståelse. Men som gjennomgått er det flere faktorer ved utformingen av lovforslaget § 2 som kan virke forvirrende på leseren. Når resten av teksten kanskje fremstår vanskelig å forstå, vil dette kunne farge av på leserens evne og vilje til å forstå «arvelodden». Det samme vil kunne gjelde for uttrykket «gren».

4.3.6 Videre kommentar til endringene

Lovforslaget § 2 har tilføyd «på samme måte arver fjernere livsarvinger» for å gi uttrykk for at representasjonsprinsippet og fordeling i linjer gjelder for alle slektsledd nedover. «På samme måte» refererer til det foregående punktet, og som nevnt kan innholdet i dette fremstå noe uklart. Dette vil kunne farge over på innholdet i «på samme måte arver fjernere livsarvinger».

I tillegg kan innholdet i «fjernere livsarvinger» være uklart fordi det ikke nødvendigvis gir seg helt selv hva som ligger i «fjernere».

Referansen «fjernere livsarvinger» introduserer også en ny delidentitetsreferanse til «livsarvingene». Ettersom det allerede er introdusert flere ulike delidentitetsreferansen til «livsarvingene», kan enda en referanse gjøre det vanskelig å orientere seg hva som ligger i begrepet «livsarvinger». Usikkerheten rundt «fjernere» kan farge av på forståelsen av de andre referansene til «livsarvingene».

Innholdet i «på samme måte arver fjernere livsarvinger» får kun anvendelse der både et barn og et barnebarn er død. Spørsmålet er om dette er av stor praktisk betydning. Når denne utformingen kan være vanskelig å forstå og i tillegg kan bidra til mindre forståelse av resten av bestemmelsen, kan dette tale imot at det er hensiktsmessig å innta annet ledd tredje punktum.

4.3.7 Konklusjon

Etter en hermeneutisk forståelse vil en leser tolke hver enkelt del i lys av helheten og omvendt. Dette tilsier at tilføyelser til en opprinnelig bestemmelse, vil kunne gjøre tolkning av de

opprinnelige delene annerledes enn tidligere. Som vist er dette kanskje tilfelle for lovforslaget § 2.

At lovteksten anvender ukjente ord og ulike benevninger for fordelingsprinsippene kan gjøre lovteksten vanskelig å forstå. Likevel er dette kompliserte regler som det uavhengig av språklig utforming vil kunne være vanskelig å forstå.

4.4 Retten til uskifte

4.4.1 Introduksjon til bestemmelsen

Bestemmelsene omhandler retten til uskifte. Etter loven har lengstlevende rett til å sitte i uskiftet bo med felleseie. Det foreligger unntak fra denne regelen der ektefellene har særeie. Det kan imidlertid avtales rett til uskifte med særeie, enten i ektepakt eller gjennom avtale med livsarvingene. Hvis dette er tilfelle går lengstlevendes egne særeiemidler inn i uskifteboet, med mindre noe annet er avtalt.

Dette er uttrykt i arveloven § 9 slik:

§ 9. Når den eine ektemaken dør, har attlevande ektemake rett til å ta over felleseiga uskift med førstavdødes andre arvingar etter loven.

Tilsvarende rett har attlevande ektemake med omsyn til særeige dersom det er fastsett i ektepakt (jfr lov om ekteskap § 43) eller når arvingane gir samtykke. Nyttar ektemaken denne retten, høyrer også hans eiga særeige til uskiftebuet om ikkje anna er fastsett i ektepakt eller i avtale med arvingane, eller særeiga har grunnlag i påbod av givar eller arvelatar. For arving som er mindreårig eller fråteken rettsleg handleevne på det økonomiske området, må vergen og også fylkesmannen samtykkje etter første punktum, og fylkesmannen må i tilfelle også samtykkje i avtale med arvingane som nemnd i andre punktum. Er buet til arvingen under konkurshandsaming, kan samtykke etter første punktum her berre gis med samtykke frå tingretten.

Denne bestemmelsen er videreført i lovforslaget § 12. Bestemmelsene skiller seg fra hverandre ved lovforslaget inkluderer samboers rett til uskifte i bestemmelsen. Det er derfor noe ulik begrepsbruk i de to bestemmelsene. Lovforslaget § 12 første ledd annet punktum er ny i bestemmelsen. Reglene i lovforslaget er utformet slik:

§ 12. Retten til uskifte

1) Når den ene ektefellen eller samboeren dør, har den lengstlevende rett til å sitte i uskiftet bo med felles livsarvinger. Uskifteformuen består av avdødes og lengstlevendes samlede formuer med de unntakene som fremgår av andre ledd.

2) Lengstlevende har rett til å sitte i uskifte med særeie bare når dette er bestemt i ektepakt, eller bestemt av giver eller testator, eller når livsarvingene samtykker. Gjør lengstlevende bruk av denne retten, går også hans eller hennes eget særeie inn i uskifteformuen hvis ikke noe annet er bestemt i ektepakt, testament eller avtale med arvingene, eller hvis særeie er bestemt av giver eller testator. For en livsarving som er mindreårig eller satt under vergemål som omfatter det økonomiske området, må både vergen og fylkesmannen samtykke i uskifte etter første punktum. Fylkesmannen må også samtykke i slik avtale med arvingene som er nevnt i andre punktum.

4.4.2 Tematisk oppbygging

Arveloven § 9 og lovforslaget § 12 er begge bygget opp slik at første ledd angir retten til å sitte i uskiftet bo og annet ledd angir begrensningene der det foreligger særeie.

I kontrast til arveloven § 9, har lovforslaget § 12 overskriften «retten til uskifte». Denne overskriften svarer til innholdet i bestemmelsen..

4.4.3 Tekstens sammenheng

Formålet med lovbestemmelsen er som nevnt å angi retten til uskifte og unntakene fra denne rettigheten. Lovbestemmelsen er derfor bygget opp rundt referenten «rett til å sitte i uskiftet bo». Jeg vil se på referansebindingene i begge bestemmelsene for å si noe om hvordan endringene i lovforslaget påvirker forståelsen.

I arveloven § 9 første ledd introduseres «rett til å ta over felleseiga uskift». Deretter refereres det tilbake til denne med «tilsvarende rett» og «denne retten». Det språklige uttrykket i referansene gjør det forståelig å se sammenhengen og derfor at det er snakk om den samme rettigheten. Men arveloven § 9 gir ikke noe forklaring på innholdet i «rett til å ta over felleseige uskift». En leser uten juridisk kompetanse vet ikke nødvendigvis hva dette innebærer. Usikkerheten rundt dette innholdet kan forplante seg til forståelsen av annet ledd ettersom det vises tilbake til rettigheten med «tilsvarende rett» og «denne retten».

«Uskiftebuet» i arveloven § 9 annet ledd annet punktum er en referanse med tilknytning til «rett til å ta over felleseiga uskift». «Boet» er et juridisk uttrykk og leseren er derfor kanskje ikke kjent med uttrykket. Dette gjør at sammenhengen mellom disse referansene kan fremstå uklar selv om de deler det språklige uttrykket «uskift/uskifte».

Jeg går så over til å behandle lovforslaget § 12 for å se hvilke endringer som er gjort.

Lovforslaget § 12 benytter referansene «rett til å sitte i uskiftet bo», «rett til å sitte i uskifte» og «denne retten». I lovforslaget er derfor «tilsvarende rett» byttet ut med «rett til å sitte i

uskifte». Også her gjør de språklige uttrykkene det lett å se sammenhengen. Den største endringen ligger i tilføyelsen av første ledd annet punktum som angir innholdet av «uskifteformuen». Relasjonen mellom «uskiftet bo» og «uskifteformuen» kan fremstå uklar. Men ettersom begge uttrykkene deler det språklige uttrykket «uskifte», er det mulig å se at de har en sammenheng. I tillegg er «formue» et allmennspråklig ord. Det gjør det lettere å gi «uskifteformue» en betydning og dermed se sammenhengen til «uskiftet bo».

«Uskifteformuen» anvendes i § 12 annet ledd annet punktum, der arveloven § 9 anvendte «uskifteboet». Ettersom «uskifteformuen» er forklart i første ledd, kan denne endringen gjøre det lettere å skjønne det materielle innholdet i annet ledd annet punktum.

4.4.4 Stil

Lovforslaget går bort fra flere typisk juridiske stilmarkører i bestemmelsen. «Tilsvarende rett ... med omsyn [hensyn] til særeie» er endret til «rett til å sitte i uskifte med særeie». «Med omsyn til» er typisk for den juridisk sjargongen. «Fastsett [fastsatt] i ektepakt» er endret til «bestemt i» i lovforslaget. «Ha grunnlag i påbod» er endret til «bestemt av».

Alle disse endringene bidrar til å gjøre språket lettere å forstå.

4.4.5 Fagord og forklaringer

«Uskifte» er et juridisk fagord. Fagordet brukes i to sammenhenger i lovforslaget § 12: «rett til å sitte i uskifte» og «uskifteformuen».

Lovforslaget § 12 annet ledd anvender uttrykket «uskifteformuen» i stedet for «uskifteboet» som i arveloven § 9. «Boet» er et juridisk begrep. «Formue» er allment kjent og forstått. Det er derfor rimelig å forvente at å oversette «uskifteboet» til «uskifteformuen» vil øke forståelsen for en leser uten juridisk kompetanse.

Forklaringen av «uskifteformuen» i lovforslaget § 12 har to funksjoner. For det første blir leseren informert om innholdet i «uskifteformuen». For det andre settes «uskifte» i en bredere kontekst slik at leseren har flere muligheter til å skjønne innholdet i begrepet. I arveloven § 9 presenteres begrepet bare i to andre juridiske formuleringer «rett til å ta over felleseiga uskift» og «uskifteboet». En leser uten juridisk kompetanse kan derfor ha vanskeligheter med å forstå hva «uskifte» faktisk er.

Ettersom rett til uskifte er temaet for kapittelet og en sentral del av innholdet i arveloven, er det avgjørende å forstå begrepet «uskifte». At «uskifteformuen» er forklart er derfor hensiktsmessig for å øke forståelsen hos lesere uten juridisk kompetanse.

«Særeie» er et juridisk fagord. Fagordet er ikke forklart i lovteksten. Man kan derfor anta at det vil være vanskelig å forstå. Reglene for særeie kommer imidlertid bare til anvendelse for dem som har avtalt særeie i ektepakt, jf. ekteskapsloven § 42. Det er derfor rimelig å anta at personer som har inngått en slik avtale vil vite hva særeie er. De som reglene i § 12 annet ledd angår, vil derfor kunne ha forståelse av fagordet.

4.4.6 Konklusjon

Den nye loven er mer mottakertilpasset ved at en som ikke har hørt «uskifte»-begrepet før, får en definisjon av «uskifteformuen» i begynnelsen av bestemmelsen. Videre kan gjentakelsen av begrepet bidra til at det virker mindre fremmed og leseren kan opparbeide seg en bredere forståelse av begrepet.

Å plassere «bare» tidligere i setningen hadde fremhevet at annet ledd er et unntak fra hovedregelen. Dette kunne kommunisert tydeligere at retten til uskifte for særeie skiller seg fra hovedregelen om felleseie.

Lovforslaget har også gått bort fra juridiske uttrykksmåter som «med hensyn til», «fastsatt i» og «grunnlag i påbud». Disse er erstattet av mer allmennspråklige alternativer. Ettersom bestemmelsen omhandler et juridisk begrep som kan være ukjent for en leser uten juridisk kompetanse, er det bra for forståelsen at språket er så allmennspråklig som mulig.

4.5 Lengstlevendes og arvingenes rett til å kreve skifte av uskifteformuen

4.5.1 Introduksjon til bestemmelsen

Arveloven § 24 omhandler lengstlevendes og arvingenes rett til å kreve skifte av uskifteformuen. Lengstlevende kan når som helst forlange at boet skal skiftes, enten helt eller delvis. Denne retten er begrenset av at alle arvinger må få den brøkdelen vedkommende arving har krav på.¹¹¹ Dette er innholdet i arveloven § 24 første ledd.

Arveloven § 24 annet ledd angir arvingenes rett til å kreve skifte i tilfellet der lengstlevende med så kritikkverdig adferd reduserer boet unødvendig. Dette er imidlertid strenge vilkår. Det avgjørende er *måten* forbruket skjer på.¹¹² Denne bestemmelsen er i praksis lite brukt,¹¹³ og det er få dommer hvor arvingene har fått medhold i krav om skifte.¹¹⁴

¹¹¹ Lødrup (2012) s. 392.

¹¹² Lødrup (2012) s. 383.

¹¹³ Lødrup (2012) s. 394.

¹¹⁴ Asland (2014).

Arveloven § 24 tredje ledd første punktum angir at dersom en særskilt livsarving var umyndig da boet ble overtatt uskiftet, kan disse kreve boet skiftet når de blir myndige.

Arveloven § 24 tredje ledd andre og tredje punktum og § 24 fjerde ledd, videreføres ikke i lovforslaget da bestemmelsene vil få anvendelse for svært få.

Arveloven § 24 tredje ledd fjerde punktum videreføres ikke i lovforslaget da utvalget mener innholdet allerede følger av § 12 (arveloven § 9).¹¹⁵

Det er altså kun arveloven § 24 første ledd, andre ledd første punktum, og tredje ledd første punktum som videreføres i lovforslaget § 26. Dette er utformet slik:

§ 26. Lengstlevendes og arvingenes rett til å kreve skifte av uskifteformuen

- 1) Lengstlevende kan når som helst skifte uskifteformuen helt eller delvis med alle arvingene, jf. § 22.
- 2) En arving kan kreve skifte av uskifteboet hvis den gjenlevende rår over det på en så kritikkverdig måte at det blir vesentlig redusert eller står i fare for å bli det.
- 3) Hvis fylkesmannen har samtykket i uskifte på vegne av en mindreårig livsarving, kan livsarvingen kreve skifte for seg selv når han eller hun er blitt myndig.

4.5.2 Tematisk oppbygging

De delene av arveloven § 24 som videreføres i lovforslaget § 26, er inndelt i tre ledd. Innholdet i de tre leddene har denne tematikken:

- 1) Lengstlevendes rett til å kreve skifte av uskifteformuen.
- 2) Arvingenes rett til å kreve uskifte
- 3) Umyndig livsarvings rett til å kreve skifte

Bestemmelsen har overskriften «lengstlevendes og arvingenes rett til å kreve skifte av uskifteformuen». Denne overskriften svarer derfor til innholdet i bestemmelsen. Inndelingen i ulike ledd gjør det enkelt å se at det gjelder ulike regler for de ulike gruppene.

Oppbyggingen i arveloven § 24 kan gjøre det vanskelig å se hvilke regler som gjelder for de ulike gruppene fordi bestemmelsen inneholder så mye lovtekst. At så store deler av arveloven § 24 ikke er videreført i lovforslaget § 26, er begrunnet med at reglene har praktisk betydning for veldig få. For en lov som henvender seg til allmennheten kan det hevdes at det er viktigere

¹¹⁵ NOU 2014: 1 s. 196.

at flertallet finner frem til lovbestemmelsene og får noe ut av innholdet, enn at lovteksten inkluderer særtilfeller. Hvis man legger til grunn at en leser kun tilegner seg kunnskap som oppleves relevant, kan tekst som leseren ikke opplever som relevant gjøre at leseren stopper å lese. Det kan derfor øke forståelsen å fjerne lovtekst som har liten praktisk betydning.

4.5.3 Tekstens sammenheng

Bestemmelsen omhandler retten til å kreve skifte. Dette er derfor en sentral referanse i teksten. I lovforslaget § 26 brukes referansene «kreve skifte av uskifteformuen», «kan [...] skifte uskifteformuen», «kreve skifte av uskifteboet» og «kreve skifte». Lovteksten inneholder derfor noe ulik begrepsbruk. De språklige uttrykkene er relativt like, og den ulike begrepsbruken vil for noen kanskje gå ubemerket hen. Det er mulig andre vil kunne dra motsetningsluttinger og tolke det slik at begrepene omfatter forskjellige ting.

Som nevnt kan lengstlevende bare delvis skifte med avdødes arvinger dersom hver arving får den brøkdel vedkommende arving har krav på. Arveloven § 24 viser til forbudet gjennom referansen «samsvarande oppgjer til alle arvingar». Lovforslaget § 26 første ledd anvender referansen «alle arvingene, jf. § 22». Lovforslaget § 22 angir at alle arvingene må få like stor del av arveloddene sine.

Både «samsvarande oppgjer til alle arvingar» og «alle arvingene, jf. § 22» skal fungere som en spesifisering av retten til å kreve skifte.

«Samsvarande» viser til regelen i arveloven § 21, men i denne bestemmelsen er uttrykket «like stor del av arvelottane sine» brukt. Forståelsen av innholdet i «samsvarande oppgjer» er derfor kun overlatt til leserens språklige vurdering av uttrykket. Leseren må ut fra en språklig tolkning av «samsvarande» forstå at det er reglene i § 21 det vises til. Dette er ikke et problem med referansen «alle arvingene, jf. § 22» fordi den konkret viser til paragrafen som gir forbudet.

«Samsvarende oppgjer» gjør også setningen lang: «Attlevande ektemake kan når som helst krevje heilt eller delvis skifte av buet med samsvarande oppgjer til alle arvingar». Usikkerheten rundt begrepet kan gjøre at leseren fokuserer på den siste delen av setningen og ikke den første. Dette tar fokuset bort fra det bestemmelsen faktisk er ment å formidle. Arveloven § 24 sitt formål er å informere om at ektemaken når som helst kan skifte, ikke at arven skal fordeles likt.

Dette tilsier at endringen i lovforslaget formidler rettsregelen på en bedre måte.

4.5.4 Stil

For å gi uttrykk for lengstlevendes adferd som kan gjøre arvingene berettiget til å kreve skifte, benytter arveloven § 24 formuleringen «fer misleg åt så buet minskar unødige eller blir utsett for vesentleg minking». «Blir utsett for vesentleg minking» er en substantivering ved at verbet «å minke» er omgjort til verbalsubstantiv. Verbalsubstantiv kan gjøre teksten abstrakt, fordi den fjerner seg fra den konkrete handlingen den egentlig beskriver.¹¹⁶ Dette kan gjøre teksten vanskeligere å forstå.

I lovforslaget er denne formuleringen erstattet med «rår over det på en så kritikkverdig måte at det blir vesentlig redusert eller står i fare for å bli det». Denne formulering uten verbalsubstantiv er mer konkret. Dette kan gjøre teksten lettere å forstå for en leser uten juridisk kompetanse.

«Misleg» er erstattet med «kritikkverdig». «Kritikkverdig» er et mer allmennspråklig og moderne ord. Dette tilsier at leseren lettere kan forstå meningen med ordet.

4.5.5 Fagord og forklaringer

«Uskifteformuen» og «uskifteboet» er juridiske fagord. «Uskifteformuen» er forklart i lovforslaget § 12 og kan derfor forutsettes kjent.

«Uskifteboet» forklares ikke. Resten av bestemmelsen anvender ingen fagord og fremstår oversiktlig. Det er derfor mulig at en leser kan få forståelse for innholdet i lovteksten selv om «uskifteboet» er ukjent.

«Kritikkverdig» er et ord en jurist og en leser uten juridisk kompetanse kan tolke forskjellig. En leser uten juridisk kompetanse vil tolke «kritikkverdig» ut fra sin språklige forståelse av ordet. Hva som er «kritikkverdig» adferd vil avhenge av leserens subjektive oppfatning. Lesers ønske om en bestemt løsning kan også medføre at leseren tolker «kritikkverdig» i sin favør. Adjektiv vil alltid åpne for subjektive oppfatninger. Bestemmelsen krever imidlertid et adjektiv fordi det avgjørende for vurderingen er *måten* forbruket skjer på.

Som nevnt skal det mye til for at arvingene får medhold i krav om skifte. Dette understrekes av ordlyden «rår så kritikkverdig over boet». Arvelovens formulering «fer misleg åt» innehar ikke en slik angivelse. Det kan derfor hevdes at ordlyden i lovforslaget får tydeligere frem at det skal mye til for at arvingene kan kreve boet skiftet, enn formuleringen i arveloven.

¹¹⁶ DIFI – «Et klarere lovspråk» s. 20.

4.5.6 Konklusjon

At så store deler av lovteksten med liten praktisk betydning er utelatt og at bestemmelsen har tatt ut «samsvarande oppgjer», kan bidra til å gjøre lovteksten lettere å forstå for en leser uten juridisk kompetanse.

4.6 Hva som inngår i uskifteformuen – bevisregel

4.6.1 Introduksjon til bestemmelsen

Arveloven § 28 er en ren bevisregel for hva som inngår i uskifteformuen og omhandler hva dommeren skal legge til grunn hvor det er tvil med hensyn til de faktiske forhold.¹¹⁷ I arveloven § 28 er denne bevisregelen uttrykt slik:

§ 28. Alt som atlevande ektemake rår over, høyrer med til uskiftebuet når det skal skiftast, med mindre det blir godtgjort at midlane er formue som tilhøyrer atlevande utanom buet.

Denne regelen er videreført uten noen materielle endringer i lovforslaget § 29, men lovteksten er halvert:

§ 29. *Hva som inngår i uskifteformuen*

Alt som lengstlevende eier, hører med til uskifteboet, hvis ikke noe annet blir sannsynliggjort.

4.6.2 Tematisk oppbygging

Innholdet i bestemmelsen er en bevisregel. Lovforslaget § 29 har overskriften «hva som inngår i uskifteformuen». Denne overskriften signaliserer ikke at innholdet i bestemmelsen er en bevisregel.

4.6.3 Tekstens sammenheng

Teksten omhandler hva som inngår i uskifteformuen. Alt ektefellen eier inngår i uskifteformuen. Ektefellens eiendeler er derfor den sentrale referenten i teksten.

I arveloven § 28 benyttes referansen «alt som atlevande ektemake rår over» for å benevne eiendelene. Deretter benyttes referansen «midlane er formue som tilhøyrer atlevande utanom boet». Disse er kun en delidentitetsreferanse da begge gjelder ektefelles eiendeler, men sistnevnte ikke inngår i uskifteformuen. Det språklige uttrykket «midlane er formue» gjør refe-

¹¹⁷ Hambro (2007) s. 192.

ransebindingen til «alt som attlevande ektemake rår over» forståelig ettersom begge omhandler eiendeler.

Lovforslaget § 29 benytter også referansen «alt som lengstlevende eier». Deretter for å angi hva som ikke inngår i uskifteformuen brukes referansen «hvis ikke noe annet». Det språklige uttrykket «hvis ikke noe annet» knytter seg ikke på samme måte til «alt som lengstlevende eier» og referansebindingen kan derfor fremstå noe uklar.

4.6.4 Stil

Lovforslaget § 29 er skrevet kortere enn arveloven § 28, noe som tilsier at den er skrevet i en enklere stil. At bestemmelsen er skrevet så enkelt kan være begrunnet i oppfatningen av at kortere setninger er lettere å forstå.¹¹⁸ I dette tilfellet innebærer imidlertid forenklingen at det kan være vanskelig for leseren å få grep om innholdet fordi det gis så lite informasjon i teksten. Det er derfor ikke sikkert at stilendringen bidrar til å øke forståelsen.

4.6.5 Fagord og forklaringer

Bestemmelsen inneholder ingen fagterminologi.

«Sannsynliggjøre» er et ord det er mulig en leser uten juridisk kompetanse og en jurist vil ilegge ulike meninger. I lovteksten viser «sannsynliggjøre» til at det må være overveiende sannsynlig (over 50 %) at de omtvistede midlene er lengstlevendes formue utenfor boet. I allmennspråket har «sannsynliggjøre» synonymer som «redegjøre for», «grunngi» og «underbygge». Dette kan føre til en ulik forståelse av hva som gjør at kravet til sannsynligjøring er oppfylt. Om dette vil ha direkte konsekvenser for en leser uten juridisk kompetanse er usikkert, da man i mindre grad enn ved andre lovregler vil innrette seg etter en bevisbyrderegel.

I lovforslaget anvendes «sannsynliggjort» i stedet for «godtgjort» som i arveloven. Om «sannsynliggjort» bygger bedre opp forståelsen av sannsynlighetsovervekt enn «godtgjort» er usikkert. Kanskje fremstår «sannsynliggjort» mer moderne og muligens er dette begrunnelsen for endringen. Likevel anvendes «godtgjort» i lovforslaget § 62 om «fraværende arving».¹¹⁹ Denne bestemmelsen viderefører lov om forsvunne personer § 18^{120, 121} Lov om forsvunne personer § 18 anvender ordet «godtgjort», og derfor er kanskje dette også anvendt i lovforslaget §

¹¹⁸ DIFI – «Et klarere lovspråk» s. 10.

¹¹⁹ NOU 2014: 1 s. 228.

¹²⁰ Lov 12 mai 2015 nr. 27 om forsvunne personer.

¹²¹ NOU 2014: 1 s. 213.

62. Ingen av endringene er kommentert i lovforslaget og det er derfor usikkert om det er noen tilsiktet forskjell.

4.6.6 Konklusjon

Regelen er en ren bevisregel og retter seg derfor hovedsakelig til rettsanvendere. Mottakerne av denne bestemmelsen er således annerledes enn de andre bestemmelsene i lovteksten. Med en funksjonell tilnærming til språk får dette også betydning for utformingen og kravet til nivået av forståelse. Hvem som er mottakeren bør likevel fremgå av overskriften, for eksempel ved å vise at regelen er en bevisbyrderregel.

5 Resultat

5.1 Gjennomgående tendenser i analysene

I dette kapittelet vil jeg kommentere endringene på et mer overordnet plan. Dette vil også svare på problemstillingen.

Lovforslagets paragrafer har nummererte ledd, noe arveloven av 1972 ikke har. Dette gjør paragrafene mer oversiktlige. Lovforslaget har også inntatt overskrifter til de enkelte paragrafene. Begrunnelsen for å innta overskrifter er at det blir enklere å finne frem i loven.¹²² I en undersøkelse av forståelsen av arveloven kommer det frem at 50 % av informantene synes det var enkelt å finne frem i tekst/innhold.¹²³ Bruken av overskrifter kan bidra til at dette antallet øker.

Som det fremgår av analysen kan overskriften i enkelte av bestemmelsene være noe misvisende fordi de enten kun omhandler deler av innholdet i bestemmelsen eller ikke tydelig nok angir innholdet. Personer uten juridisk kompetanse vil i større grad basere sin tolkning på et samspill mellom helhet og enkeltdel, og det er derfor rimelig å anta at overskriften vil ha større betydning for tolkningen for disse leserne. Selv om overskriften formelt er en del av lovteksten,¹²⁴ vil nok hovedsakelig juristen bruke overskriften til å finne frem i lovteksten og i langt mindre grad i tolkningen av de enkelte bestemmelsene. Misvisende overskrifter får derfor størst konsekvenser for tolkningen hos lesere uten juridisk kompetanse. Veilederen til lovarbeid oppsummerer bruk av overskrifter godt: «Det er viktig å formulere overskriften slik at

¹²² Lovteknikk og lovforberedelse s. 62.

¹²³ Oxford Research s. 44.

¹²⁴ Lovteknikk og lovforberedelse s. 63.

den er dekkende for hele innholdet i paragrafen, ellers kan leseren bli ledet på avveie. Eventuelt kan man ta et visst forbehold gjennom å tilføye «m.m» eller «mv.»». ¹²⁵

Noe annet det hermeneutiske prinsipp belyser er at oppbyggingen av bestemmelsen også kanskje vil være mer avgjørende for tolkningen hos lesere uten juridisk kompetanse. Et eksempel på dette er lovforslaget § 2 som viderefører arveloven § 1, men med et nytt fjerde ledd. Overskriften og tilføyelsen åpner for en tolkning som kanskje ikke den tidligere bestemmelsen ga grunnlag for. Dette problemet kunne delvis vært avbøtet dersom bestemmelsen hadde vært bygget opp annerledes. Det er mulig lovforfatterne har ønsket å tilføye et ledd uten å nødvendigvis tenke gjennom hva som er den beste plasseringen av dette leddet, og det dermed har havnet nederst.

Dette belyser poenget som fremgikk innledningsvis i oppgaven om at det ved arbeid med revidering av gammel lov kan være vanskeligere å få til språklige endringer. Ved arbeid med en helt ny lov er det lettere å tenke helhetlig om både språk og struktur, enn ved revidering av en gammel lov fordi man slipper å forholde seg til den gamle lovteksten. Det er noen forekomster i lovteksten som vitner om at dette kanskje er tilfellet for utformingen av lovforslaget. Bruken av omvendt forklarende parentes i lovforslaget §§ 1 og 2 kan vitne om dette. Det er mulig man ikke ville brukt parentes på denne måten dersom lovteksten ikke hadde et eksempel å etterfølge. At man reviderer en gammel lov kan også være begrunnelsen for ulike begrepsbruk i lovteksten. Kanskje er det slik at man arbeider grundigere med enkelte av bestemmelsene, og i disse bevisst foretar et valg om å modernisere eller endre et begrep. I de andre bestemmelser som det ikke arbeides like mye med, blir da kanskje den gamle begrepsbruken stående uten at dette er et bevisst valg. Eksempler på dette finnes i lovforslaget der «sannsynliggjøre» brukes i § 29 og «godtgjøre» i § 62, og «legalarvinger» anvendes i § 27 og «arvinger etter loven» i § 10 (disse to bestemmelsene er ikke omtalt tidligere i oppgaven). Disse forskjellene bemerkes ikke i lovforslaget.

Om den samme begrunnelsen gjelder for den skiftende bruken av «uskifteboet» og «uskifteformuen» i lovforslagets bestemmelser, er jeg usikker på. I lovutkastet står det i innledningen under punkt 1.4.3 «*uskifteformuen* består av ektefellens og samboers formuer». ¹²⁶ Videre i lovutkastet under kommentaren til lovforslaget § 9 står det «i første ledd andre punktum angis *uskifteboet* som avdødes og lengstlevendes samlede formuer». ¹²⁷ Derimot anvendes *uskifteformuen* i lovteksten til § 9. Arveloven anvender ikke uttrykket *uskifteformuen*, og den ulike begrepsbruken av *uskifteboet* og *uskifteformuen* kommenteres ikke i lovforslaget.

¹²⁵ Lovteknikk og lovforberedelse s. 62.

¹²⁶ NOU 2014: 1 s. 14.

¹²⁷ NOU 2014: 1 s. 187.

Ulik begrepsbruk er hovedsakelig et forståelseshinder for lesere uten juridisk kompetanse. I tilfeller der det ene begrepet som brukes er et allmennspråklig ord og det andre et juridisk ord, kan den ulike begrepsbruken bidra til en form for motsetningsslutning fordi det kan fremstå som lite logisk at det allmennspråklige ordet brukes et sted og det juridiske et annet sted, hvis de betyr det samme. I andre tilfeller vil kanskje den ulike begrepsbruken forvirre leseren og teksten vil fremstå mer komplisert enn den egentlig er. En jurist vil enten ha forståelsen for at innholdet er det samme eller få en oppfordring til å undersøke om det er en intendert meningsforskjell.

Noe annet som kommer frem i analysen og som kan virke hemmende på forståelsen hos personer uten juridisk kompetanse, er der referansebindingen forutsetter en viss juridisk bakgrunnskunnskap. Et eksempel på dette er lovforslaget § 1, der referansebindingen mellom «grunnlagene for arv» og de faktiske grunnlagene for arv, gjøres gjennom referansen «fordelles etter arvelovens bestemmelser». Å se referansebindingen i denne bestemmelsen krever en viss juridisk systemforståelse. Det samme gjelder for lovforslaget § 29 som binder sammen «alt lengstlevende eier» med «hvis ikke noe annet sannsynliggjøres». «Hvis ikke noe annet sannsynliggjøres» er et uttrykk jurister vil være kjent med gjennom overvektsprinsippet, og det er mulig referansebindingen derfor vil fremstå klarere for jurister enn for andre lesere.

Et eksempel på der referansebindingen er forbedret i lovforslaget er § 12 om rett til å sitte i uskifte. Tidligere ble referansen «rett til å sitte i uskifte» og «tilsvarende rett» brukt. Selv om det språklige uttrykket gjorde at man kunne se at det var tale om den samme rettigheten, var begge leddene avhengig av at man hadde forståelse for innholdet i uskiftebegrepet. Lovforslaget angir innholdet for uskifteformuen og det blir derfor lettere å få forståelse for både første og annet ledd. Lovforslaget gjentar også referansen «rett til å sitte i uskifte» i stedet for å anvende «tilsvarende rett». Gjentakelsen gjør at leseren får mer kontekst å forstå begrepet i og etter en hermeneutisk tanke opparbeider man seg en bedre forståelse for innholdet i begrepet.

Gjennomgående har lovforslaget gått bort fra den typiske juridiske stilen med uttrykk som «uten hensyn til», «på grunnlag av påbud» etc. Dette gjør at lovteksten ligner mer på allmennspråket. Dette kan bidra til at teksten som helhet vil fremstå mindre uvant og at leseren kan trenge inn i det som faktisk er vanskelig. At lovteksten går bort fra dette er heldig på flere måter. For det første at lesere av arveloven muligens forstår reglene bedre. For det andre brukes lovtekster som mal til utforming av vedtak og brev,¹²⁸ og det er mulig dette vil bidra til at disse malene også blir enklere å forstå. For det tredje kan det at lovteksten går bort fra en ty-

¹²⁸ Mugaas (2014).

pisk juridisk stil og sjargong bidra til at bruken av slik stil generelt i offentlig kommunikasjon blir mindre.

Alt i alt kan vi si at overskrifter og oppbygging vil ha større betydning for hvordan personer uten juridisk kompetanse tolker teksten. Dette er begrunnet med at disse leserne vil tolke helheten ut fra hver enkel del, og omvendt. Helheten er altså det avgjørende for forståelsen. Dette tilsier at det ikke kan gis kategoriske råd for utforming av tekst, som for eksempel at kortere setninger er lettere å forstå.¹²⁹ Et bevis på dette er lovforslaget § 29 som har halvert ordene, uten at lovteksten nødvendigvis er lettere å forstå.

5.2 En mer klarspråklig lov?

Av kapittel 3.6 fremgikk det at begge definisjonene av klarspråk tilsier at lovteksten bør utformes så nærme allmennspråket som mulig uten at det går på bekostning av det kommunikative målet.

Som det fremgår av analysene har lovforslaget en språklig utforming uten bruk av typisk juridisk sjargong og ligger derfor nærmere allmennspråket. Lovforslaget forklarer fagord der dette er mulig (uskifteformuen). Dette tilsier at lovforslaget er mer klarspråklig.

Det fremkom også av kapittel 3.6 at helhetens betydning for forståelsen bidrar til at det ikke nødvendigvis er noen motsetning mellom fagspråk og klarspråk. Lovforslaget § 26 er et eksempel på dette. Denne bestemmelsen har en oversiktlig oppbygging og en allmennspråklig utforming. Dersom leseren ikke er kjent med faguttrykket «kreve skifte av uskifteboet», gir resten av bestemmelsens utforming leseren en mulighet til å undersøke dette begrepet.

Helhetens betydning for forståelsen bidrar også til at oppbygging og overskrifter er av større betydning for tolkningen hos lesere uten juridisk kompetanse. Av de analyserte bestemmelsene fremkom det både tilfeller der oppbyggingen og overskriftene i lovforslaget var mer forståelig enn i arveloven, og tilfeller der lovforslaget var mindre forståelig enn i arveloven. Det kan derfor ikke gis noen entydig svar på om lovforslaget er mer klarspråklig hvis vi legger til grunn en vurdering av klarspråk-prinsippene i lys av hermeneutikk.

¹²⁹ Difi – «Et klarere lovspråk» s. 10.

5.3 Avsluttende kommentar til klarspråk-prinsippene

Klarspråkprosjektet ble igangsatt som en reaksjon på at borgere ikke forstod kommunikasjonen fra det offentlige godt nok. En grunn til at borgerne ikke forstod denne kommunikasjonen var fordi den ikke tok hensyn til mottakerne. Dette bærer klarspråk-prinsippene preg av ved at de hovedsakelig vektlegger mottakerens behov.

Med en funksjonell tilnærming til språk krever all kommunikasjon et samspill mellom avsenderen og mottakeren.

Spørsmålet er derfor hvordan avsenderens behov blir ivaretatt i klarspråk-prinsippene. Et av avsenderens behov vil være å kommunisere det *korrekte* innholdet. Det kan hevdes at dette kan innfortolkes i formuleringen «finner det de *trenger*» i definisjonen fordi mottakeren vil *treng*e det korrekte innholdet. Likevel tilsier ordlyden «mottakeren finner det de trenger» at det ved motstrid vil være hensynet til mottakeren som er det avgjørende. Dette kan være problematisk fordi total mottakertilpasning kan som vist i kapittel 3.4 gå på bekostning av det kommunikative målet. For lovteksters vedkommende er grunnen til dette at det kommunikative målet forutsetter bruk av det juridiske språket. Som vist i kapittel 3.4 vil brukertilpassing av en lov som henvender seg til allmennheten, være å formulere lovteksten så allmennspråklig som det kommunikative målet tillater. Denne brukertilpassingen ivaretar både behovet til avsenderen og mottakeren.

Ettersom kommunikasjon er et samspill mellom avsender og mottaker, er det mulig klarspråkdefinisjonen kan være tjent med å inkludere avsenderperspektivet. For eksempel ved å fremheve at det korrekte innholdet også skal vektlegges. Dette kan bidra til å gjøre klarspråk til en varig bevegelse, i stedet for en reaksjonær.

6 Litteraturliste

6.1 Bøker og artikler

- Asland (2014) Aasland, John, «Kommentar til arveloven», I: Norsk lovkommentar nettversjon, note 113 [sitert fra rettsdata.no 13.04.2017].
- Becker Jensen (2003) Becker Jensen, Leif, *Den sproglige dåseåbner*, 2003.
- Breivega (2010) Breivega, Ola og Aud Anna Senja, *Klarspråk i praksis*, 2010.
- Bråten (2007) Bråten, Ivar, *Leseforståelse. Lesing i kunnskapssamfunnet – teori og praksis*, 2007.
- Eng (2007) Eng, Svein, *Rettsfilosofi*, 2007.
- Fjeld (1998) Fjeld, Ruth Vatvedt «*Rimelig ut fra sakens art. Om tolkning av ubestemte adjektiv i regelgivende språk*». Akademisk avhandling, 1998.
- Fjeld og Vikør (2008) Fjeld, Ruth Vatvedt og Lars S. Vikør, *Ord og ordbøker. Ei innføring i leksikologi og leksikografi*, 2008.
- Graver (2015) Graver, Hans Petter, «Kafkas 5 teser om Lovspråk – Om hvordan lovens lovhet påvirker lovspråket», *Tidsskriftet Sakprosa* (Nr. 2 2015), Volum 7. Tilgjengelig på <https://www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/article/view/1313/1297> [sitert 13.04.2017].
- Hambro (2007) Hambro, Peter, *Arveloven – Kommentarutgave*, 2007.
- Ledin (2008) Ledin, Per og Lennart Hellspong, *Vägar genom texten*, 2008.
- Lødrup (2012) Lødrup, Peter og John Asland, *Arverett*, 6. utgave, 2012.
- Martin (1999) Martin, Jim, *Skrijving i naturfaget: om å lære å behandle tekst som teknologi*, 1999.
- Mugaas (2014) Mugaas, Pål, «Dårlig lovspråk øker faren for feil», *Stat og styring*, 02/2014, s. 15-16 [sitert fra Idunn.no 22.04.2017].
- Svennevig (2009) Svennevig, Jan, *Språklig Samhandling*, 2009.
- Tiersma (1999) Tiersma, Peter, *Legal Language*, 1999.
- Vinje (1987) Vinje, Finn-Erik, *Moderne norsk, råd og regler for praktisk språkbruk*, 4. utgave, 1987.

6.2 Norske lover

- Arveloven Lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m.
- Lov om forsvunne personer Lov 12. mai 2015 nr. 27 om forsvunne personer.

6.3 Forarbeider

NOU 2014: 1 NOU 2014: 1 *Ny arvelov*.

6.4 Klarspråkkilder

- Difi – «Et klarere lovspråk» Direktoratet for forvaltning og IKT, *Et klarere lovspråk – Kom i gang!* Tilgjengelig på:
<https://www.difi.no/sites/difino/files/et-klarere-lovspraak-tips-og-inspirasjon-til-deg-som-skriver-lover.pdf> [sitert 03.04.2017].
- Difi – «Kan lovspråk temmes?» Direktoratet for forvaltning og IKT, *Kan lovspråk temmes? En undersøkelse om klart språk i lover og forskrifter (2013)*. Tilgjengelig på:
https://www.difi.no/sites/difino/files/difi-rapport-2013-1-kan-lovspraak-temmes_1.pdf [sitert 13.04.2017].
- Difi – «Klart lovspråk? Juridiske tekster i et virksomhetsperspektiv» NTNU v/ Gunhild Åm Vatn, Pia Farstad Eriksen og Henning Fjørtoft (2015), *Klart lovspråk? Juridisk tekster i et virksomhetsperspektiv*. Tilgjengelig på:
https://www.difi.no/sites/difino/files/ntnu-rapport_om_lovtekster_i_et_virksomhetsperspektiv_2015_pdf.pdf [sitert 13.04.2017].
- Difi – «Telefonundersøkelse - Lovspråk» Synovate v/ Bjørn-Ole Johannsen og Kristin R Pran, *Telefonundersøkelse – Lovspråk*, 2011. Tilgjengelig på:
https://www.difi.no/sites/difino/files/synovate_undersoking_om_lovspraak_2011_pdf.pdf [sitert 10.04.2017].
- Oxford Research (2016) Oxford Research v/ Tor Egil Viblemo, Aase Marthe Horrigmo, Marthe Rosenvinge Ervik og André Flatnes, *Hvordan fire lover forstås og virker i praksis*. Tilgjengelig på:
<http://www.sprakradet.no/globalassets/klarsprak/dokumenter-og-presentasjoner/andres-artikler-oppg-kartl/en-kartlegging-av-hvordan-fire-lover-forstas-og-virker-i-praksis.pdf> [sitert 22.04.2017].
- Senje (2004) Senje, Aud Anna, «Uklart juridisk språk», Innlegg på Klarspråkkonferansen 5. november 2004. Tilgjengelig på
<http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/article/view/18383/16039> [sitert 13.04.2017].
- Høidahl (2015) Høidahl, Henrik, *Ulike metoder for brukertesting*, 2015. Tilgjengelig på:
https://www.difi.no/sites/difino/files/ulike_metoder_for_brukertesting_henrik_hoidahl.pdf [sitert 10.04.2017].
- Språkrådet – «Hva Språkrådet, *Hva er klarspråk*. Tilgjengelig på:

- er klarspråk?» <http://www.sprakradet.no/Klarsprak/om-klarsprak/hva-er-klarsprak/> [sitert 15.04.2017].
- Språkrådet – «Kutt Kansellistilen» Språkrådet, *Kutt Kansellistilen*. Tilgjengelig på: <http://www.sprakradet.no/Klarsprak/skrivehjelp/Skriverad/Kutt-kansellistilen/> [sitert 13.04.2017].
- Språkrådet – «Kvifor klarspråk?» Språkrådet, *Kvifor klarspråk*. Tilgjengelig på: <http://www.sprakradet.no/Klarsprak/om-klarsprak/hva-er-klarsprak/Kvifor-klarsprak/> [20.04.2017].
- Språkrådet – «Lovarbeid i Norge: nye arbeidsformer» Språkrådet, *Lovarbeid i Norge: nye arbeidsformer*. Tilgjengelig på: <http://www.sprakradet.no/Klarsprak/juridisk-sprak/sprak-i-lover-og-forskrifter/lovarbeid-i-norge/> [sitert 10.04.2017].
- Språkrådet – «Prosjektet Klart lov-språk» Språkrådet, *Prosjektet Klart lovspråk*. Tilgjengelig på: <http://www.sprakradet.no/Klarsprak/om-klarsprak/om-oss/klart-lovsprak/> [sitert 17.04.2017].
- Språkrådet – «Språkrådet + Difi = Klart språk i staten» Språkrådet, Språkrådet + Difi = Klart språk i staten. Tilgjengelig på: <http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraknytt-2009/Spraknytt-12009/Sprakradet--Difi--Klart-sprak-i-staten/> [sitert 10.04.2017].
- Språkrådet – «Søk i Kansellistilen» Språkrådet, *Søk i Kansellistilen*. Tilgjengelig på: <http://www.sprakradet.no/Klarsprak/skrivehjelp/Skriverad/Kutt-kansellistilen/soek-i-kansellisten/> [sitert 21.04.2017].

6.5 Nettsider

- Tønnesen (2015) Sigurd Tønnesen for Store Norske Leksikon, *Forståelse*. Tilgjengelig på <https://snl.no/forst%C3%A5else> [sitert 13.04.2017].
- Riksmålsforbundet – Sverre Martin Gunnerud for Riksmålsforbundet, *Nye tall for språket i den norske skolen*. Tilgjengelig på <http://www.riksmalsforbundet.no/nye-tall-for-sprak-et-i-den-norske-skolen/> [sitert 20.04.2017].

6.6 Veiledere

Lovteknikk og lovforberedelse Justisdepartementets lovavdeling v/ Inge Lorange Backer og Kristin Jahre Ramm, LOVTEKNIKK OG LOVFORBEREDELSE. Veiledning om lov og forskriftsarbeid. (2000). Tilgjengelig på <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/jd/bro/2000/0003/ddd/pdfv/108138-lovteknikkboka.pdf> [sitert 13.04.2017].

6.7 Kongelig Resolusjoner

Utredningsinstruksen Kongelig resolusjon 19. februar 2016 nr. 184 Instruks om utredning av statlige tiltak (utredningsinstruksen).

6.8 Diverse

Regjeringen – Pressemelding «Ny arvelov» 10.02.2014. Regjeringen, *Ny arvelov*. Tilgjengelig på: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-arvelov/id750947/> [sitert 15.04.2017].

Christiansen (2012) Christansen, Ann og David Bach, «Over en million nordmenn sliter med å forstå det offentlige», *Aftenposten*, 14.11.2012, Tilgjengelig på: <http://www.aftenposten.no/kultur/Over-enmillion-nordmenn-sliter-med-a-forsta-det-offentlige-138226b.html> [sitert 18.04.2017].